
ACTE D'INVESTIDURA
DE DOCTORA *HONORIS CAUSA*
A LA:

Dra. Nelsa Curbelo,
pedagoga experta en drets humans i noviolència
i directora de l'ONG SER PAZ

Edita: Universitat Ramon Llull

Rectora: Dra. Esther Giménez-Salinas

Coordinació Editorial:
Gabinet del Rectorat i de Comunicació URL

Disseny i Compaginació:
TURN - Enric Maria

Impressió i Enquadernació:
Pressing, S. L.

Barcelona, febrer de 2012

Dipòsit legal:

SUMARI

1	Acta de nomenament de la Dra. Nelsa Curbelo, com a doctora <i>honoris causa</i> de la Universitat Ramon Llull.	Pàg. 5
2	Elogi dels mèrits de la Dra. Nelsa Curbelo a càrrec de la Dra. Anna Berga, vicerectora de Relacions Internacionals i Estudiants de la Universitat Ramon Llull.	Pàg. 7
3	Elogio de los méritos de la Dra. Nelsa Curbelo a cargo de la Dra. Anna Berga, vicerectora de Relaciones Internacionales y Estudiantes de la Universitat Ramon Llull.	Pàg. 19
4	Discurso de la Dra. Nelsa Curbelo, pedagoga experta en derechos humanos y noviolencia y directora de la ONG SER PAZ.	Pàg. 31
5	Discurs de la Dra. Nelsa Curbelo, pedagoga experta en drets humans i noviolència i directora de l'ONG SER PAZ.	Pàg. 45
6	Discurso de la Dra. Esther Giménez-Salinas, Rectora Magnífica de la Universitat Ramon Llull.	Pàg. 57
7	Discurs de la Dra. Esther Giménez-Salinas, Rectora Magnífica de la Universitat Ramon Llull.	Pàg. 73

ACTA DE NOMENAMENT
DE LA DOCTORA NELSA CURBELO,
com a doctora *honoris causa* de la
Universitat Ramon Lull

La Junta de Govern de la Universitat Ramon Lull,
a proposta de la Facultat d'Educació Social i Treball
Social Pere Tarrés de la URL
en la sessió del 24 de març de 2011,
va prendre l'acord de concedir el grau de doctora
honoris causa de la Universitat Ramon Lull
a la Dra. Nelsa Curbelo

ELOGI DELS MÈRITS DE LA DRA. NELSA CURBELO
A CÀRREC DE LA DRA. ANNA BERGA,
VICERECTORA DE RELACIONS INTERNACIONALS I
ESTUDIANTS DE LA UNIVERSITAT RAMON LLULL.

Avui és un dia assenyalat per a la Universitat Ramon Llull. Amb aquest acte solemne d'atorgament de la més alta distinció acadèmica, Nelsa Curbelo entrarà a formar part del nostre claustre acadèmic. Així mateix, ho és molt especialment per a la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés, atès que la Dra. Curbelo serà la primera doctora *honoris causa* proposada per part d'aquest centre, i això ens omple a tots d'una gran satisfacció. Com a professora titular de la Universitat Ramon Llull, i de l'esmentada Facultat, aquest és, doncs, un moment d'un gran goig i d'una emoció indescriptible.

L'especial significació que té sempre per a la Universitat un acte d'investidura d'*honoris causa* adquireix avui alguns trets d'especial singularitat. És extraordinari concedir un doctorat *honoris causa* a una dona, ho és atorgar aquesta distinció a algú per la seva dedicació a la lluita per la pau i els drets humans i, sens dubte, és extraordinària la persona que avui tinc el goig i el gran honor d'apadrinar.

Nelsa Curbelo és, doncs, una persona extraordinària en el sentit ple de la paraula. Diu el Diccionari de la llengua catalana que extraordinari significa "Que està fora de l'ordre o de la regla comunament seguida, no acostumat". I afegeix, en una altra accepció, "Que excedeix el grau, la mesura, el nivell habitual, ordinari".

Això ho sap, sens dubte, qui coneix la seva trajectòria per la seva expertesa professional en el camp de la resolució de conflictes i el treball amb joves en situació de risc social. És un referent internacional en aquesta matèria, reconeguda per antropòlegs i sociòlegs de la joventut, i per organismes d'arreu del món que recorren a ella com a experta per assessorar-los. Aquest bagatge professional li ha valgut múltiples distincions i premis, tant al seu país com a nivell internacional, i l'ha fet mereixedora de la nominació en dues ocasions, l'any 2004 i l'any 2009, pel premi Nobel de la Pau.

Però a banda de la seva vessant professional, és també en el pla personal on el qualificatiu d'“extraordinària” agafa un sentit més ple. Nelsa Curbelo és una persona amb un gran carisma personal, excel·lent conversadora, riallera, amb unes grans dots per a les relacions humanes. Sedueix en el cara a cara, i sedueix grans auditoris. Com a bona mediadora, té una gran empatia i sap escoltar. I, sobretot, és una persona que amb la seva vida i el seu exercici professional dóna sentit a molts valors fonamentals de l'humanisme cristià, que es troben en el nucli del nostre Ideari com a Universitat. Valors com el compromís, l'honestedat, el respecte, el coratge o la perseverança, entre altres, que no es queden en el pla retòric sinó portats a la pràctica, la converteixen, en un món mercantilitzat com el nostre, en una persona que va a contracorrent.

Avui, doncs, tinc el gran honor de glossar els seus mèrits, pels quals la Junta de Govern de la Universitat Ramon Llull la considera mereixedora de la distinció com a doctora *honoris causa* per la nostra Universitat. La tasca encomanada m'omple de satisfacció i d'una enorme responsabilitat, tenint en compte la dificultat de resumir en poques paraules el que ha estat una trajectòria vital i professional tan intensa i plena. La trajectòria de Nelsa Curbelo és, efectivament, d'una extraordinària intensitat, fins al punt que la seva biografia –com diria el sociòleg Franco Ferrarotti- és plena de talls biogràfics, moments de canvi, de renaixements, que la fan particularment singular i, m'atreveiria a dir, cinematogràfica. Una vida on dominen les escenes d'acció, algunes d'aventures, també algun moment dramàtic -amb escenes de suspens i, fins i tot, de por- i, sens dubte, moltes dosis d'emoció. Hi ha, però, clarament una constant al llarg de la seva trajectòria, una trama o -com dirien els etnometodòlegs- una “orientació biogràfica” que és la pauta general que dóna sentit als diferents elements d'una biografia. Malgrat haver viscut en quatre països diferents, la seva experiència com a religiosa, d'haver actuat com a mediadora en conflictes diversos i haver treballat amb col·lectius molt dispersos, la constant ha estat haver-se mantingut fidel a unes conviccions i la seva persistència, tenacitat i coratge per treballar sempre seguint la seva vocació.

Nelsa Curbelo va sortir de l'Uruguai, el seu país natal, l'any 1963, amb només 22 anys, per viatjar a França on entrarà a formar part de la comunitat religiosa de les Germanes del Sagrat Cor. A l'Uruguai havia estudiat en una escola de barri a Montevideo, i cursat estudis de Magisteri. Provenent d'una família no creient, la seva germana bessona fou l'única persona que coneixia la seva aventura.

Durant els anys dins la comunitat va viure a França, Espanya i l'Equador. Va estar a França cinc anys com a novícia en una comunitat enmig de la natura. Va estudiar Teologia a la Universitat de Tolouse, i després d'un breu temps vivint en un barri obrer de Pamplona, va ser destinada a Riobamba (l'Equador). Va ser aleshores quan va deixar l'hàbit. Guarda de la seva època com a religiosa records entranyables, com uns anys d'un gran aprenentatge que li van donar unes sòlides bases a nivell espiritual. Per a ella, la fe és una part central de la seva vida. Sosté que la fe està lligada a l'alegria, i que Déu està en els rostres de les persones. "No pots creure en Déu si no creus en l'ésser humà", diu Nelsa Curbelo. És aquesta, sobretot, la seva qualitat més extraordinària i el seu compromís portat a la pràctica: "les persones som capaces del millor i del pitjor, però en la mesura que creus en la possibilitat del millor de l'altre, encara que aquest sigui una desferra humana, aquesta persona ressuscita com una au fènix i es converteix en una altra cosa".

Des que va marxar de l'Uruguai, fa més de quaranta anys, que viu separada físicament de la persona per a ella més significativa: la seva germana bessona. Malgrat la distància, la seva és una relació molt estreta. Avui la seva germana Gladys, que mai abans havia creuat l'Atlàntic, l'acompanya en aquest moment tan significatiu en la seva trajectòria.

Quan va arribar a l'Equador l'any 1970, Nelsa Curbelo va viure a Riobamba durant sis anys, treballant en el mercat i vivint amb els camperols. La denúncia davant el governador militar de la desaparició i assassinat dels camperols indígenes li va comportar estar dos anys sota vigilància militar. Va sol·licitar la nacionalitat equatoriana l'any 1980, amb el primer govern democràtic després de les dictadures militars. Ja a Guayaquil va treballar en una llar d'infants, de la qual va ser la directora, en un barri popular on va formar grups de dones i comunitats de base molt actives. Va ser aleshores que va començar a organitzar el Servicio Paz y Justicia (SERPAJ) per treballar per la pau, amb la inspiració i metodologia de la noviolència sota el lideratge i influència d'Adolfo Pérez Esquivel, premi Nobel de la Pau. L'any 1985 es funda SERPAJ-Ecuador i Nelsa Curbelo va ser-ne escollida coordinadora nacional. Cinc anys més tard va assistir a l'Assemblea Continental de SERPAJ a Rio de Janeiro, juntament amb altres sis delegats de l'Equador, i allà va ser elegida per unanimitat coordinadora continental de SERPAJ. Adolfo Pérez Esquivel la va convèncer dient: "l'organització s'aprèn, però la motivació és una cosa personal. I vostè la té".

Com a coordinadora continental de SERPAJ va viure alguns moments especialment conflictius, en els quals va arriscar la seva vida. Va ser convocada per assistir a l'entrega d'armes de la Contra a la costa atlàntica de Nicaragua. I va afrontar un moment especialment delicat quan va constatar que en els nombrosos grups de SERPAJ al Perú s'havien infiltrat membres del grup terrorista Sendero Luminoso. Curbelo va viatjar al Perú i, un cop recollides les evidències, va comunicar la desvinculació de SERPAJ-Perú del conjunt de SERPAJ de l'Amèrica Llatina. Aquella decisió va provocar que rebés serioses amenaces del grup Sendero Luminoso. L'advocat que la va acompanyar va rebre una carta bomba, que se li va endur un braç. Sabia que la seva vida estava en perill, i que havien posat preu al seu cap. Aquesta, de fet, serà una constant al llarg de la seva trajectòria biogràfica: el coratge i la força per fer front a les situacions més adverses de cara, viure constantment al límit o, com diu algun dels seus amics, viure permanentment "a la trinxera". Ella, a la pregunta sobre com es pot viure en aquestes circumstàncies tan extremes, et mira de fit a fit, amb aquests ulls brillants i plens d'ironia, i t'etziba: "yo me he acostumbrado a caminar sobre cáscaras de huevo".

L'any 1990 va ser designada com un dels tres membres que formarien part de la comissió medidora que va actuar en el primer aixecament indígena contemporani del país, i pocs anys després va ser membre de la Comisión Verdad y Vida que va investigar els assassinats i desaparicions a l'Equador. Parlar amb els policies que admetien haver participat en les tortures i les morts va ser un punt d'inflexió en la seva trajectòria, que la va marcar decididament per dedicar-se de manera prioritària a l'educació per la pau. La voluntat de contribuir a construir un futur diferent pel seu país, des de la prevenció de la violència.

La seva vida ha estat compromesa amb la causa de la pau i els drets humans, però allò que els darrers anys l'ha destacat especialment ha estat el seu treball amb els joves "pandilleros", tal i com li agrada denominar-los a ella, en lloc de parlar de "bandes" (que és un concepte ple de connotacions delinqüencials). L'any 1999 va néixer a Guayaquil l'organització Ser Paz para vivir juntos, que lidera actualment, específicament dedicada als joves de les agrupacions juvenils que treballa per aconseguir un procés de pacificació entre les diferents agrupacions, i d'educació en valors perquè els joves aprenguin a vincular-se sense violència. Només a Guayaquil es calcula que hi ha entre quaranta mil i seixanta mil joves en més d'un centenar de grups, que fan de la violència un mitjà de comunicació i de resolució dels seus

conflictes. Darrera de les “pandilles” hi ha la cultura, i el context de pobresa i violència que viu el país, la marginació i l'exclusió d'una gran part de la població que afecta de manera especialment dramàtica nens i joves. Treballar amb els joves de les bandes implica, doncs, desemmascarar un problema que és estructural, no només a causa de la pobresa o a la carència econòmica, sinó sobretot a la manca d'atenció i d'afecte.

En aquest treball has d'estar disposat a aprendre contínuament, redefinir estratègies, no defallir. Als inicis, diu ella, es van cometre molts errors. Un d'ells la va marcar profundament: en un dels seus cursos un noi va morir per un tret disparat per un altre. D'aquesta experiència va aprendre que és imprescindible treballar amb els líders, convertir-los en agents protagonistes del procés de resolució dels conflictes. Després de tot un intens procés de treball en aquesta direcció, s'aconsegueix que cinc de les agrupacions juvenils de Guayaquil més violentes signin un pacte de convivència al barri.

El treball des de SER PAZ és un exemple d'un principi bàsic de tota intervenció socioeducativa: un problema social requereix d'una solució social i, per tant, qualsevol projecte d'intervenció ha d'anar precedit d'una voluntat de comprensió de la realitat, que per definició és complexa i multidimensional. Massa sovint intervenim únicament sobre el símptoma, allò que socialment és visible, genera alarma i cal solucionar. Si volem intervenir amb les bandes, doncs, el primer que hem de preguntar-nos és: per què existeixen? Què motiva els joves a agrupar-se en grups violents? Cal estudiar sobre el terreny, aproximar-se a la seva realitat, amb una ferma voluntat: conèixer per transformar. “Qui jutja no pot comprendre”, resa la màxima de la sociologia comprensiva. Diu Pierre Bourdieu a *La misère du monde* que comprendre significa posar-se en la pell de l'altre, conèixer quines són les seves circumstàncies que el porten a actuar d'una determinada manera fins al punt d'entendre que tu –en la seva situació– probablement faries el mateix.

Nelsa Curbelo va estudiar sobre el terreny els seus codis d'honor, quina és la seva simbologia, quins són els mecanismes de solidaritat grupal, etc. El seu *leit motiv* era com desactivar els grups violents sense violència. I com fer-ho de l'única manera possible: estant al seu costat, amb honestedat, guanyant-se el seu respecte i creient en les seves potencialitats, en allò que hi ha de positiu, en la capacitat de canvi de les persones, i allora generant les condicions socials que ho facin possible. És aquest compromís amb

la realitat en la qual viu que li permet entendre que darrera d'una "pandilla" juvenil hi ha tres necessitats bàsiques: necessitat de protecció, necessitat de supervivència i una necessitat afectiva. I serà des d'aquestes tres necessitats bàsiques que orientarà el seu treball des de SER PAZ al llarg d'aquests anys.

La necessitat de protecció respon a la realitat en què viuen els joves, on la inseguretat ciutadana i la violència es respira a l'ambient, s'aprèn des de petits, i esdevé una manera quotidiana de resoldre els conflictes. Formar part d'un grup permet a un jove sentir-se protegit, el grup és el seu escut. És evident, per tant, que el primer canvi a implantar és aquest: garantir la protecció, pacificar el barri. Des de SER PAZ Nelsa Curbelo va formar un cos de cascos blaus, amb els líders de les agrupacions, formant-los en tècniques de mediació dels conflictes sense recórrer a la violència.

La necessitat de supervivència, considerant el context de pobresa i marginalitat, esdevé una altra peça clau en aquesta recerca sobre el terreny. La banda actua com un atractiu per als joves que no tenen possibilitats de trobar una feina digna. Des de SER PAZ es promouen múltiples beques d'estudi, i s'impulsa la creació de fins a quaranta microempreses dels propis joves, que aconsegueixen donar feina a bona part de jovent del barri i, per tant, la garantia d'un mecanisme de supervivència que no únicament els permet comptar amb uns ingressos econòmics sinó que, alhora, reverteix en un canvi profund en la seva manera de relacionar-se amb l'entorn social i guanyar en dignitat i respecte.

Finalment, la tercera però no menys important de les funcions que compleixen les "pandilles" és l'afectiva, la socialització dins un grup i el sentiment de pertinença. Darrera les agrupacions de joves (i, cada vegada més, nens, perquè la mitjana d'edat és de 13-14 anys), hi batega la cerca d'afecte. I viure aquest afecte, aquesta protecció, és el que cimenta el grup, el fa indestructible. Bona part dels joves troben en la "pandilla" la seva família. Ells s'anomenen "hermanitos" i "hermanitas", i els mecanismes de solidaritat grupal són un refugi molt preuat, especialment en un context de manca de referents afectius. Conèixer i valorar en la seva justa mesura aquesta dimensió emocional és bàsic per tal d'entendre que, el que aparentment i segons bona part de la mirada adulta són simplement organitzacions amb finalitats criminals, que com a tals requereixen d'una solució repressiva i punitiva, són en realitat agrupacions que, sovint utilitzant mitjans no legítims, expressen la cerca d'una finalitat plenament legítima: estimar i ser estimats.

Però el que, al meu entendre, fa del seu un plantejament particularment valent i transformador és que la voluntat de comprensió del fenomen, i la reivindicació del respecte pels joves, defuig qualsevol mena de condescendència, de bonisme o d'ingenuïtat. Des del paternalisme no és possible transformar la realitat. És partint de la consideració dels joves com a subjectes de drets, la confiança en les seves possibilitats i el convenciment de la capacitat que qualsevol ésser humà té per canviar, però conscient de totes les dificultats i defensant amb fermesa les pròpies conviccions, com és possible imaginar un futur diferent. La violència –diu Nelsa Curbelo– és aliada de la por. I no és el mateix ser respectats que ser temuts, diu als joves. Nelsa és per als “pandilleros” la “jefa”; una dona que podria ser la seva àvia, de constitució menuda, que es guanya la seva confiança i el seu respecte.

Hi ha un moment decisiu en la seva intervenció que és quan aconsegueix que els joves de les “pandilles”, en el procés de pacificació del barri, entreguin les armes. Les armes que utilitzaven per sobreviure al carrer: “I ara què?” Li preguntaven un cop havien fet aquell gest valent que, per a ells, suposava un salt al buit. Aquell va ser un moment d’una gran responsabilitat. Calia no defraudar la seva confiança i oferir-los alternatives, en les quals ells fossin els principals protagonistes.

Per a ella és fonamental intervenir implicant la comunitat, les famílies, i generar les condicions necessàries per tal d’avançar plegats vers una utopia possible. Activista incansable aconsegueix que les autoritats, els empresaris, i els diferents agents socials dins i fora del país canviïn la mirada, i apostin pel projecte. Els joves que eren percebuts com una amenaça, passen a liderar la revista setmanal (amb una tirada de 2.000 exemplars), el projecte del circ, la pizzeria, la impremta, i les múltiples microempreses que es van crear. I la transformació és possible: en poc anys, l’índex de delinqüència al barri baixa un 60%, i l’experiència de SER PAZ es va estenent al llarg del país.

Certament, el treball i el mestratge de Nelsa Curbelo travessen fronteres. La seva casa a Guayaquil està oberta a múltiples persones que s’acosten al barri amb l’ànim de conèixer, investigar, aprendre de l’experiència. Una de les visites que rep el 2004 serà ben particular: uns policies catalans que volen conèixer l’arrel d’un fenomen que esdevenia creixent i preocupant a casa nostra, com és el dels Latin King. Nelsa Curbelo havia après al llarg dels anys que, pel que fa a les bandes juvenils, la policia era part del problema, mai de la solució. Aquella experiència, però, és un enriquiment mutu: tres

policies atlètics i experimentats caminen literalment agafats de la seva mà per entrar a una de les presons de la ciutat on volen entrevistar-se amb un dels interns, líder dels Latin King. El primer que senten és “porque venís con ella, si no de aquí no salís vivos”.

Els policies catalans descobreixen allà, en la seva realitat d'origen, que el fenomen de les bandes llatines és molt més complex del que explicaven els mitjans de comunicació: que és un fenomen transcontinental que té en la seva arrel un problema de caire estructural, i fan un exercici de comprensió que els permet tornar convençuts que cal treballar aquí amb una voluntat preventiva. En aquell viatge guanyaran una aliada que, al llarg dels anys, els assessora encara ara en moments delicats. Ella, admet, que trencarà algun prejudici i aprendrà que una altra policia és possible. I, en l'experiència mútua, es forjarà una sòlida amistat que perdura malgrat la distància i les fronteres.

En aquest recorregut són molts els mèrits que s'han destacat i que posen de relleu la seva vàlua per fer-la mereixedora de la màxima distinció universitària que avui li volem oferir. Hi ha, encara, un darrer aspecte que fa més extraordinari el personatge, i és que en ella es conjuguen dues dimensions que són molt difícils de trobar en una única persona. D'una banda, com hem vist, un compromís que ha acompanyat tota la seva trajectòria professional, dedicada sempre a la causa dels més febles i al treball en favor de la pau i els drets humans. Però de l'altra, una gran capacitat intel·lectual, de recerca i de mestratge. Nelsa Curbelo té una vinculació amb la formació, la recerca i amb el món universitari des de fa molts anys. La seva dimensió com a dona d'acció, que està sempre a la trinxera, a primera línia, la conjuga amb la seva expertesa en aquesta matèria en un pla intel·lectual, que lidera des de la Càtedra de la Pau a la Universitat de Santa María de Guayaquil. Ahora, és coordinadora i professora del primer postgrau en Resolució de Conflictes del país, realitzat a la Universitat de Santa María i a la Universitat de Las Américas de Quito. També és professora del màster de Conflictologia de la Universitat Oberta de Catalunya, on imparteix l'assignatura de treball amb bandes armades. L'organització que dirigeix ha format al voltant d'un miler de mediadors juvenils, i més de cent professors mediadors. Així mateix, dona mostres de la seva gran capacitat analítica, ploma àgil i compromís polític amb els articles que des del diari *Universo* publica setmanalment. Per la seva expertesa, ha estat cridada en dues ocasions a Ginebra, davant la Comissió de Drets humans de les Nacions Unides, ha estat convidada com a ponent a múltiples seminaris a nivell mundial (ONU, AECID ...), i és assessora de diferents organismes, entre els quals el departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, a destacar d'una llarga llista.

Són aquestes dues dimensions les que l'aproximen de manera més profunda al lema de la nostra Universitat: SER i SABER. El SER d'una persona extraordinària, que ha viscut fidel a la seva vocació i les seves conviccions, i que ha fet de la seva vida un compromís amb la causa de la pau, els drets humans i la noviolència. I el SABER d'algú per a qui el coneixement, la recerca i la reflexió són les bases de qualsevol intervenció en el camp social que tingui una voluntat realment transformadora, conjuntament amb la inquietud i la humilitat suficients per estar oberts i receptius a continuar aprenent cada dia.

Doctora Curbelo: ens sentim honorats de comptar a partir d'avui amb vostè com un membre destacat del nostre claustre acadèmic. El seu testimoniatge ens esperona a procurar dia a dia ser millors i, en un context com l'actual, transmetre als joves que tenim a les aules que val la pena comprometre'ns amb el món en què vivim, apassionar-nos amb la nostra feina, i ser fidels als nostres ideals i als nostres somnis.

Moltes gràcies.

Dra. Anna Berga
Vicectora de Relacions Internacionals i
Estudiants de la Universitat Ramon Llull

ELOGIO DE LOS MÉRITOS DE LA DRA. NELSA CURBELO
A CARGO DE LA DRA. ANNA BERGA,
VICERRECTORA DE RELACIONES INTERNACIONALES Y
ESTUDIANTES DE LA UNIVERSITAT RAMON LLULL.

Hoy es un día señalado para la Universitat Ramon Llull. Con este acto solemne de entrega de la mayor distinción académica, Nelsa Curbelo entrará a formar parte de nuestro claustro académico. Asimismo, lo es muy especialmente para la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés, ya que la Dra. Curbelo será la primera doctora *honoris causa* propuesta por parte de este centro, cosa que nos llena a todos de una gran satisfacción. Por tanto, como profesora titular de la Universitat Ramon Llull, y de la citada Facultat, este es para mí un momento de gran alegría y de una emoción indescriptible.

La significación especial que siempre tiene para la Universidad un acto de investidura *honoris causa* adquiere hoy unos rasgos todavía más singulares. Es extraordinario conceder un doctorado *honoris causa* a una mujer, lo es otorgar esta distinción a alguien por su dedicación a la lucha por la paz y los derechos humanos y, sin duda, es extraordinaria la persona que hoy tengo el placer y el gran honor de apadrinar.

Nelsa Curbelo es una persona extraordinaria, en todos los sentidos de la palabra. Según el diccionario, extraordinario significa "Que no sigue el orden o la regla comúnmente aceptada, inusitado". Y se añade en otra acepción: "Que excede el grado, la medida, el nivel habitual y ordinario".

Lo saben a ciencia cierta quienes conocen la trayectoria de Nelsa Curbelo a través de su experiencia profesional en el campo de la resolución de conflictos y de la labor con jóvenes en situación de riesgo social. Es un referente internacional en esta materia, reconocida por antropólogos y sociólogos de la juventud, y por organismos de todo el mundo, que recurren a ella como experta para asesorarlos. Este bagaje profesional le ha valido múltiples distinciones y premios, tanto en su país como a nivel internacional. Asimismo, la ha hecho merecedora de la nominación en dos ocasiones, en 2004 y en 2009, para el Premio Nobel de la Paz.

No obstante, al margen de su vertiente profesional, es en el plano personal donde el calificativo de “extraordinaria” adquiere un sentido más pleno. Nelsa Curbelo posee un gran carisma personal, es una excelente conversadora, risueña, con unas grandes dotes para las relaciones humanas. Seduce en el tú a tú y seduce a los grandes auditorios. Como buena mediadora, tiene una gran empatía y sabe escuchar. Y sobre todo, es una persona que con su vida y su ejercicio profesional da sentido a muchos valores fundamentales del humanismo cristiano, que se hallan en el núcleo de nuestro Ideario universitario. Valores como el compromiso, la honestidad, el respeto, la valentía o la perseverancia, entre otros, que no se quedan en el plano retórico sino que son llevados a la práctica y la convierten, en un mundo mercantilizado como el nuestro, en una persona que nada a contracorriente.

Así pues, hoy tengo el gran honor de glosar sus méritos, por los que la Junta de Gobierno de la Universitat Ramon Llull la considera merecedora de la distinción como doctora *honoris causa* por nuestra Universidad. La tarea encomendada me llena de satisfacción y de una enorme responsabilidad, ya que es difícilísimo resumir en pocas palabras lo que ha sido una trayectoria vital y profesional tan intensa y plena.

La trayectoria de Nelsa Curbelo es, efectivamente, de una intensidad extraordinaria, hasta el punto de que su biografía –como diría el sociólogo Franco Ferrarotti- está llena de cortes biográficos, momentos de cambio, de renacimientos, que la vuelven particularmente singular y, me atrevería a decir, cinematográfica. Una vida en la que dominan las escenas de acción, algunas de aventuras, también algún momento dramático –con escenas de suspense e incluso de miedo- y, sin duda, muchas dosis de emoción. De todas formas, hay una clara constante a lo largo de su trayectoria, una trama o –como dirían los etnometodólogos- una “orientación biográfica” que es la pauta general que da sentido a los diferentes elementos de una biografía. A pesar de haber vivido en cuatro países diferentes, de su experiencia como religiosa, de haber actuado como mediadora en conflictos diversos y de haber trabajado con colectivos muy dispares, la constante ha sido mantenerse fiel a unas convicciones y su persistencia, tenacidad y coraje para trabajar siempre siguiendo su vocación.

Nelsa Curbelo salió de Uruguay, su país natal, en 1963, con solo veintidós años, para viajar a Francia, donde entró a formar parte de la comunidad religiosa de las Hermanas del Sagrado Corazón. En Uruguay había estudiado en una escuela de barrio

en Montevideo, y había cursado estudios de Magisterio. Procediendo de una familia no creyente, su hermana gemela era la única persona que conocía su aventura.

Durante los años que pasó dentro de la comunidad religiosa vivió en Francia, España y Ecuador. Estuvo cinco años en Francia como novicia en una comunidad en medio de la naturaleza. Estudió Teología en la Universidad de Toulouse, y tras un breve periodo viviendo en un barrio obrero de Pamplona, fue destinada a Riobamba (Ecuador). Fue entonces cuando colgó los hábitos. De su época como religiosa guarda recuerdos entrañables, como unos años de un gran aprendizaje que le dieron unas sólidas bases a nivel espiritual. Para ella, la fe es una parte central de su vida. Sostiene que la fe está unida a la alegría, y que Dios está en los rostros de las personas. “¡No puedes creer en Dios si no crees en el ser humano!”, dice Nelsa Curbelo. Esta es su cualidad más extraordinaria y su compromiso llevado a la práctica: “Las personas somos capaces de lo mejor y de lo peor, pero en la medida en que crees en la posibilidad de sacar lo mejor del otro, aunque se trate de un despojo humano, esa persona resucita como un ave fénix y se convierte en otra cosa”.

Desde que se marchó de Uruguay, hace más de cuarenta años, vive separada físicamente de la persona que más significa para ella: su hermana gemela. A pesar de la distancia, mantienen una relación muy estrecha. Hoy, su hermana Gladys, que jamás había cruzado el Atlántico, la acompaña en este momento tan significativo de su trayectoria.

Cuando llegó a Ecuador en 1970, Nelsa Curbelo vivió en Riobamba durante seis años, trabajó en el mercado y vivió con los campesinos. La denuncia ante el gobernador militar de la desaparición y el asesinato de los campesinos indígenas le comportó estar dos años bajo vigilancia militar. Solicitó la nacionalidad ecuatoriana en 1980, con el primer gobierno democrático después de las dictaduras militares. Ya en Guayaquil trabajó en una guardería, de la que fue directora, en un barrio popular en el que formó grupos de mujeres y comunidades de base muy activas. Fue entonces cuando empezó a organizar el Servicio Paz y Justicia (SERPAJ) para trabajar por la paz, con la inspiración y la metodología de la no violencia, bajo el liderazgo y la influencia de Adolfo Pérez Esquivel, Premio Nobel de la Paz. En 1985 se fundó SERPAJ-Ecuador, y Nelsa Curbelo fue nombrada Cordinadora Nacional. Cinco años después asistió a la Asamblea Continental de SERPAJ en Río de Janeiro, junto con otros seis delegados

de Ecuador, y allí fue elegida por unanimidad Coordinadora Continental de SERPAJ. Adolfo Pérez Esquivel la convenció diciéndole: “La organización se aprende, pero la motivación es algo personal. Y usted la tiene”.

Como Coordinadora Continental de SERPAJ vivió algunos momentos especialmente conflictivos, en los que arriesgó su vida. Fue convocada para asistir a la entrega de armas de la Contra en la costa atlántica de Nicaragua. Y se enfrentó a una situación extremadamente delicada, cuando constató que en los numerosos grupos de SERPAJ en Perú se habían infiltrado miembros del grupo terrorista Sendero Luminoso. Curbelo viajó a Perú y, una vez recogidas las pruebas, comunicó la desvinculación de SERPAJ-Perú del conjunto de SERPAJ de América Latina. Aquella decisión provocó que recibiera serias amenazas del grupo Sendero Luminoso. El abogado que la había acompañado recibió una carta bomba, que se le llevó un brazo. Ella sabía que su vida corría peligro y que habían puesto precio a su cabeza. De hecho, esta es una constante a lo largo de su trayectoria biográfica: la valentía y la fuerza para hacer frente a las situaciones más adversas cara a cara, para vivir constantemente al límite o, como dice alguno de sus amigos, vivir permanentemente “en la trinchera”. Ante la pregunta de cómo se puede vivir en unas circunstancias tan extremas, ella te mira con fijeza, con esos ojos brillantes y llenos de ironía, y te suelta: “Yo me he acostumbrado a caminar sobre cáscaras de huevo”.

En el año 1990 la designaron para ser uno de los tres miembros que formarían parte de la comisión mediadora que actuó en el primer levantamiento indígena contemporáneo del país, y pocos años después fue miembro de la Comisión Verdad y Vida que investigó los asesinatos y desapariciones en Ecuador. Hablar con los policías que admitían haber participado en las torturas y las muertes supuso un punto de inflexión en su trayectoria, que la marcó decididamente para dedicarse de manera prioritaria a la educación por la paz. A partir de entonces, ha manifestado la voluntad de contribuir a construir un futuro diferente para su país, desde la prevención de la violencia.

Toda su vida se ha comprometido con la causa de la paz y los derechos humanos, pero en lo que se ha destacado durante los últimos años ha sido en su labor con los jóvenes “pandilleros”, tal como le gusta denominarlos, en lugar de hablar de “bandas” (que es un concepto plagado de connotaciones delictivas). En 1999 nació en Guayaquil

la organización Ser Paz para vivir juntos, que lidera en la actualidad, específicamente dedicada a los jóvenes de las agrupaciones juveniles, que trabaja para conseguir un proceso de pacificación entre las distintas agrupaciones y para educar en valores con el fin de que los jóvenes aprendan a vincularse sin violencia. Sólo en Guayaquil se calcula que hay entre cuarenta mil y sesenta mil jóvenes en más de un centenar de grupos, que hacen de la violencia un medio de comunicación y de resolución de sus conflictos. Detrás de las “pandillas” está la cultura y el contexto de pobreza y violencia que vive el país, la marginación y la exclusión de una gran parte de la población, que afecta de manera particularmente dramática a niños y jóvenes. Trabajar con los jóvenes de las bandas implica, pues, desenmascarar un problema de carácter estructural, no sólo debido a la pobreza o la carencia económica, sino sobre todo a la falta de atención y de afecto.

En este trabajo hay que estar dispuesto a aprender sin cesar, a redefinir estrategias, a no desfallecer. Al principio, según nos dice Nelsa Curbello, se cometieron muchos errores. Uno de ellos la marcó profundamente: en uno de sus cursos, un chico murió de un tiro disparado por otro. De esta experiencia aprendió que es imprescindible trabajar con los líderes, convertirlos en agentes protagonistas del proceso de resolución de conflictos. Tras un intenso proceso de trabajo en esa dirección, se ha conseguido que cinco de las agrupaciones juveniles más violentas de Guayaquil firmen un pacto de convivencia en el barrio.

El trabajo realizado desde SER PAZ es un ejemplo de un principio básico de toda intervención socioeducativa: un problema social requiere una solución social y, por tanto, cualquier proyecto de intervención debe ir precedido de una voluntad de comprensión de la realidad, que por definición es compleja y multidimensional. Con demasiada frecuencia, intervenimos únicamente sobre el síntoma, en lo que es socialmente visible, lo que genera alarma y debe solucionarse. Sin embargo, si deseamos intervenir con las bandas, lo primero que tenemos que preguntarnos es: ¿por qué existen? ¿Qué motiva a los jóvenes a asociarse en grupos violentos? Es preciso estudiar sobre el terreno, aproximarse a su realidad, con una voluntad firme: conocer para transformar. “Quien juzga no puede comprender”, reza la máxima de la sociología comprensiva. Dice Pierre Bourdieu en *La misère du monde* que comprender significa ponerse en la piel del otro, conocer cuáles son las circunstancias propias que lo llevan a actuar de una determinada manera hasta el punto de entender que tú, en su situación, probablemente harías lo mismo.

Nelsa Curbelo estudió sobre el terreno sus códigos de honor, cuál es su simbología, cuáles son los mecanismos de solidaridad grupal, etc. Su *leit motiv* era cómo desactivar los grupos violentos sin violencia. Y cómo hacerlo de la única manera posible: acompañándolos, con honestidad, ganándose su respeto y creyendo en sus potencialidades, en lo que tienen de positivo, en la capacidad de cambio de las personas, al mismo tiempo que se generan las condiciones sociales que hagan posible ese cambio. Este compromiso con la realidad en la que vive es lo que le ha permitido comprender que detrás de una “pandilla” juvenil hay tres necesidades básicas: necesidad de protección, necesidad de supervivencia y una necesidad afectiva. Y es desde estas tres necesidades básicas desde las que ha orientado su labor a través de SER PAZ a lo largo de estos años.

La necesidad de protección responde a la realidad en la que viven los jóvenes, donde la inseguridad ciudadana y la violencia se respiran en el ambiente, se aprenden desde la infancia, y se convierten en una forma cotidiana de resolver los conflictos. Formar parte de un grupo permite a un joven sentirse protegido, el grupo es su escudo. Por tanto, es evidente que el primer cambio que debe implantarse es el siguiente: garantizar la protección, pacificar el barrio. Desde SER PAZ, Nelsa Curbelo formó un cuerpo de cascos azules, con los líderes de las agrupaciones, y les enseñó las técnicas de mediación de conflictos sin recurrir a la violencia.

La necesidad de supervivencia, dado el contexto de pobreza y marginalidad, constituye otra pieza clave en esta investigación sobre el terreno. La banda actúa como un atractivo para los jóvenes que no tienen posibilidades de encontrar un empleo digno. En SER PAZ se promueven diferentes becas de estudio y se impulsa la creación de hasta cuarenta microempresas de los propios jóvenes, que consiguen dar trabajo a buena parte de los jóvenes del barrio y, por tanto, son la garantía de un mecanismo de supervivencia que no sólo les permite contar con unos ingresos económicos sino que, al mismo tiempo, revierte en un cambio profundo en su manera de relacionarse con el entorno social y les permite ganar en dignidad y respeto.

Por último, la tercera de las funciones (y no la menos importante) que cumplen las “pandillas” es la afectiva, la socialización dentro de un grupo y el sentimiento de pertenencia. Detrás de las agrupaciones de jóvenes (y, cada vez más, de niños, porque la media de edad está entre los trece y los catorce años), late la búsqueda de afecto.

Y vivir este afecto, esta protección, es lo que cimienta el grupo, lo hace indestructible. Gran parte de los jóvenes conciben la “pandilla” como su familia. Se hacen llamar “hermanitos” y “hermanitas”, y los mecanismos de solidaridad grupal son un refugio muy preciado, en especial en un contexto de falta de referentes afectivos. Conocer y valorar en su justa medida esta dimensión emocional es básico para entender que, lo que en apariencia y según buena parte de la mirada adulta son simplemente organizaciones con finalidades criminales, que como tales requieren de una solución represiva y punitiva, son en realidad agrupaciones que, a menudo utilizando medios no legítimos, expresan la búsqueda de una finalidad plenamente legítima: amar y ser amados.

Sin embargo, lo que, en mi opinión, hace que su planteamiento sea particularmente valiente y transformador es que la voluntad de comprensión del fenómeno y la reivindicación del respeto por los jóvenes huye de todo tipo de condescendencia, de “bonismo” o de ingenuidad. Desde el paternalismo no es posible transformar la realidad. Hay que partir de la consideración de los jóvenes como sujetos de derechos, de la confianza en sus posibilidades y del convencimiento en la capacidad que cualquier ser humano tiene para cambiar, pero siendo conscientes de todas las dificultades y defendiendo con firmeza las convicciones propias. Solo así es posible imaginar un futuro diferente. La violencia –dice Nelsa Curbelo- es aliada del miedo. Y no es lo mismo ser respetados que ser temidos, les dice a los jóvenes. Para los “pandilleros”, Nelsa es la “jefa”; una mujer que podría ser su abuela, de constitución menuda, que se sabe ganar su confianza y su respeto.

Hay un momento decisivo en su intervención, que se produce cuando consigue que los jóvenes de las “pandillas”, en el proceso de pacificación del barrio, entreguen las armas. Las armas que hasta entonces utilizaban para sobrevivir en la calle. “¿Y ahora qué?”, suelen preguntarle una vez hecho ese gesto valiente que, para ellos, supone un salto al vacío. Ese momento conlleva una gran responsabilidad.

Para Nelsa Curbelo es fundamental intervenir implicando a la comunidad y las familias, con el fin de generar las condiciones necesarias para avanzar juntos hacia una utopía posible. Como activista incansable, consigue que las autoridades, los empresarios y los distintos agentes sociales dentro y fuera del país cambien la mirada y apuesten por el proyecto. Los jóvenes que eran percibidos como una amenaza pasan a liderar la revista semanal (con una tirada de 2.000 ejemplares), el proyecto

del circo, la pizzería, la imprenta y las numerosas microempresas se que van creando. Y la transformación es posible: en pocos años, el índice de delincuencia en el barrio ha bajado en un 60%, y la experiencia de SER PAZ se está extendiendo por todo el país.

Sin duda, la labor y las enseñanzas de Nelsa Curbelo atraviesan fronteras. Su casa de Guayaquil está abierta a todo tipo de personas que se acercan al barrio con la voluntad de conocer, investigar, aprender de la experiencia. Una de las visitas que recibió en 2004 fue de lo más curiosa: unos policías catalanes que deseaban conocer la raíz de un fenómeno que iba creciendo y era cada vez más preocupante en nuestro país, el de los Latin King. Nelsa Curbelo había aprendido con los años que, en lo relativo a las bandas juveniles, la policía era parte del problema, nunca de la solución. No obstante, esa experiencia sirvió de enriquecimiento mutuo: tres policías atléticos y experimentados entraron literalmente cogidos de la mano de Nelsa Curbelo en una de las cárceles de la ciudad, donde querían entrevistarse con uno de los internos, líder de los Latin King. Lo primero que oyeron fue: “porque venís con ella, si no de aquí no salís vivos”. Los policías catalanes descubrieron allí, en su realidad de origen, que el fenómeno de las bandas latinas era mucho más complejo de lo que decían los medios de comunicación: es un fenómeno transcontinental cuya raíz es un problema de carácter estructural. Además, hicieron un ejercicio de comprensión que les permitió volver a casa convencidos de que era preciso trabajar aquí con una voluntad preventiva. En aquel viaje ganaron a una aliada que, a lo largo de los años, les ha asesorado y sigue haciéndolo incluso ahora en los momentos delicados. Ella ha admitido que gracias a esa situación rompió algún prejuicio y aprendió que otro tipo de policía era posible. Y en la experiencia mutua se forjó una sólida amistad que perdura a pesar de la distancia y las fronteras.

En este recorrido son muchos los méritos que se han destacado y que ponen de relieve su valía para hacerla merecedora de la máxima distinción universitaria que hoy podemos ofrecerle. Queda todavía un último aspecto que la hace aún más extraordinaria, y es que en Nelsa Curbelo se conjugan dos dimensiones que son muy difíciles de encontrar en la misma persona. Por un lado, como hemos visto, un compromiso que ha acompañado toda su trayectoria profesional, dedicada siempre a la causa de los más débiles y al trabajo a favor de la paz y los derechos humanos. Pero por otro lado, una gran capacidad intelectual, de investigación y de docencia. Nelsa Curbelo está muy vinculada a la formación, la investigación y el mundo universitario desde hace muchos años. Conjugua su dimensión como mujer de acción, que está

siempre en la trinchera, en primera línea, con su pericia en esta materia en un plano intelectual, que lidera desde la Cátedra de la Paz en la Universidad de Santa María de Guayaquil. Al mismo tiempo, es coordinadora y profesora del primer Posgrado en Resolución de Conflictos del país, realizado en la Universidad de Santa María y en la Universidad de Las Américas de Quito. También es profesora del Máster de Conflictología de la Universitat Oberta de Catalunya, donde imparte la asignatura de intervención con bandas armadas. La organización que dirige ha formado alrededor de un millar de mediadores juveniles, y más de cien profesores mediadores. Asimismo, da muestras de su gran capacidad analítica, pluma ágil y compromiso político con los artículos que desde el diario *Universo* publica semanalmente. Debido a su experiencia ejemplar, ha sido convocada dos veces en Ginebra, ante la Comisión de los Derechos Humanos de la Naciones Unidas, ha sido invitada como ponente a numerosos seminarios de escala mundial (ONU, AECID...) y es asesora de diferentes organismos, entre los que está el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, como muestra destacable dentro de una larga lista.

Son estas dos dimensiones las que la aproximan de forma más directa al lema de nuestra Universidad: SER y SABER. El SER de una persona extraordinaria, que ha vivido fiel a su vocación y a sus convicciones, y que ha hecho de su vida un compromiso con la causa de la paz, los derechos humanos y la no violencia. Y el SABER de alguien para quien el conocimiento, la investigación y la reflexión son las bases de cualquier intervención en el campo social que tenga una voluntad realmente transformadora, junto con la inquietud y la humildad suficiente para estar abiertos y receptivos a continuar aprendiendo a diario.

Doctora Curbelo: nos sentimos honrados de contar con usted a partir de hoy como miembro destacado de nuestro claustro académico. Su testimonio nos estimula a procurar ser mejores día a día y, en un contexto como el actual, transmitir a los jóvenes que tenemos en las aulas que vale la pena comprometerse con el mundo en el que vivimos, apasionándonos con nuestro trabajo, y siendo fieles a nuestros ideales y nuestros sueños.

Muchas gracias.

Dra. Anna Berga
Vicerrectora de Relaciones Internacionales y
Estudiantes de la Universitat Ramon Llull

Traducción del texto original al castellano a cargo de Ana Mata

DISCURSO DE LA DRA. NELSA CURBELO,
PEDAGOGA EXPERTA EN DERECHOS
HUMANOS Y NOVIOLENCIA Y DIRECTORA
DE LA ONG SER PAZ

LO QUE HE APRENDIDO

Quiero agradecer a la Fundació Pere Tarrés, a la Universitat Ramon Llull, por la distinción que me otorga. Cuando solicitaron mi consentimiento para postular mi candidatura, la sorpresa fue enorme. No he sido profesora en esta prestigiosa Universidad y en principio no conocía a ninguna de sus autoridades. Que esto suceda en una Universidad española y catalana fue otro ingrediente de mi desconcierto y mi inmensa gratitud. Aceptar su distinción es como aceptar un abrazo. El que ustedes me brindan es muy hondo y emotivo para mí, me acurruca en las horas de desazón y vértigo, por eso agradezco especialmente a la Dra. Esther Giménez-Salinas, Rectora Magnífica, y a la Dra. Anna Berga, a quien me parece conocer hace innumerables años y de quien he aprendido leyendo sus investigaciones.

Aprendí a amar esta tierra abierta al Mediterráneo como un balcón, cruzada por muchas culturas y sin embargo con una identidad tan propia, cuna de genios e innovadores tanto en la pintura, en la música, en la arquitectura, en la gastronomía, en la política, en la educación, en la medicina, en la defensa de los derechos humanos y la cultura. Montevideo, donde nací, donde nacimos con mi hermana gemela, tiene algo de Barcelona, en sus calles, en sus árboles, en sus cafés y en su manera de amar el diálogo y el respeto a la diversidad. Aquí además tuve una de las experiencias determinantes en los procesos que llevamos a cabo en el trabajo con jóvenes en conflictos con la sociedad y con la ley. Conocí policías que se interesaban en procesos de cambio y querían comprender a los jóvenes involucrados en grupos conflictivos, buscaban prevenir, no sólo utilizar la coerción. Eso cambió mis seguridades.

Nací en Montevideo, allí están mis raíces, en el seno de una familia obrera, honesta, leal a sus convicciones. Allí me formé como maestra, y se echaron las bases de mi

vocación fundamental, la educación, la búsqueda de la paz en todos los ámbitos, la pregunta como método y como opción vital para no instalarme en certezas, y aceptar los desafíos de recomenzar sin seguridades cada vez que la vida y las respuestas encontradas, me lo mostraran.

Viví en Francia donde se echaron las bases de una espiritualidad profunda, pasé un año en Pamplona en el barrio obrero de la Chantrea. Y luego llegué a Ecuador, país que amo y donde he hecho las opciones fundamentales que me hacen aquello en lo que me estoy transformando. Desde allí, desde Ecuador, primero desde lo indígena, luego desde la costa ecuatoriana y la algarabía de sus gentes, comencé a transitar los desafíos sociales en los que estoy inmersa. Y entonces sin cerrar el círculo sino abriéndolo en espiral he aprendido que la espiritualidad tiene mucho que ver con la política.

Con el tiempo he aprendido a ver más allá y más adentro de lo que se dice o no se dice. He descubierto la hermandad profunda de los seres humanos, y aprendí a creer en el potencial enorme de la comprensión, la tolerancia, la capacidad de escuchar. Frente a lo pequeño de nuestro trabajo en relación a lo inmenso de la tarea y a las múltiples demandas, aprendí que a veces las iniciativas medidas en términos de recursos económicos parecen no servir. El tiempo y los bienes que se utilizan para prevenir antes que sucedan los hechos e intervenir cuando éstos se dan, chocan frente al inmediatismo de una sociedad sumida en el miedo y por lo tanto cada vez más violenta. Sociedades que se encierran detrás de rejas en los negocios, en los parques, en las viviendas, en los barrios cerrados con guardias en los portones de acceso, con cámaras que nos filman en las calles. Sociedades que temen al extranjero, que muchas veces necesitan pero que consideran un peligro a su estabilidad, a su bienestar, que levantan muros reales o legales que transforman en una pesadilla viajar por el mundo cuando no se pertenece al que llaman primero...

En conjunto hemos desarrollado un gran miedo al otro, a los otros, y eso genera expulsiones, exclusiones, fanatismos de todo tipo: políticos, sociales, religiosos, deportivos.

Uno de los seres humanos más admirados por todo tipo de civilizaciones es Francisco de Asís, que propuso una vida sencilla, gozosa, en comunión entre los seres humanos y la naturaleza toda. Bandera de muchos indignados en todas partes del

mundo, con reclamos muy diferentes según el contexto donde viven pero con una necesidad aparentemente compartida por todos: encontrar el sentido de la propia vida, del mundo, de la existencia.

Aprendí a situar allí, en esa necesidad profunda de sentido, el trabajo que hacemos. Por eso es tan apasionante trabajar en lo social. Porque somos seres condicionados pero no determinados, porque la trama que une todos los saberes es el enorme desafío del comportamiento humano. Por eso, a pesar de que las ciencias sociales parecen ser las parientes pobres del quehacer humano reservadas a quienes no son muy hábiles con las matemáticas o las ciencias exactas, son el tejido que alimenta el convivir y requieren cada vez más profesionales que se dediquen a ellas. No se puede transar con la inequidad, el atentado a la vida, la corrupción, la injusticia, el robo y el mantener a las inmensas mayorías al margen de una vida digna.

Muchas veces he estado con asesinos, adultos y jóvenes, extorsionadores y corruptos y me pregunto ¿cómo he llegado yo hasta allí y cómo se han convertido ellos en lo que son? Aprendí que no hay una gran diferencia entre un pandillero, un congresista, un médico, un profesor, un periodista, un santo... Nuestros miedos y esperanzas más profundas son bastante similares. Por eso me puedo indignar, enojar profundamente, pero me resulta difícil condenar.

Hubo un momento determinante en mi vida. En una etapa buscábamos cadáveres de campesinos víctimas de la lucha de tierras, ejecutados por policías en cementerios clandestinos. Tenía delante de mí a torturadores y a campesinos que habían sobrevivido. Me preguntaba en qué momento se produjo tal quiebre en la vida de los torturadores que fueron capaces de llegar a tales aberraciones de insensibilidad y uso del poder. Y supe que la educación era fundamental para lograr cambios, porque en la tarea de reinventar el mundo que este cambio de época nos demanda, los paradigmas han hecho crisis y es necesario poner el vino nuevo en odres nuevos, en palabras del Maestro.

He aprendido también que la historia de los derechos humanos es la historia de los grandes sufrimientos de la humanidad, y que cada vez que enunciamos un derecho es porque éste aflora en la conciencia colectiva como una carencia que no queremos sufrir. Todavía no formulamos el derecho a respirar pero lo formularemos cuando la

polución nos ahogue. No es cierto que todos nacemos iguales, no es lo mismo un niño que nace hoy día en Somalia, que uno que nace en Finlandia. La igualdad es una aspiración, no una realidad. Por eso el mundo es diferente según desde donde se mire y donde se viva. No es lo mismo vivir en una favela que en una casa del llamado primer mundo.

También he aprendido a defender la diferencia de lo que somos como mujeres, complementarias pero diferentes, y bregar para que estas diferencias sean valoradas como aporte y no como carencia. No en todas partes del mundo las mujeres son reconocidas como lo son en su sociedad, falta todavía un buen trecho.

Ese ha sido el desafío del trabajo con pandilleros y pandillas. “Ningún problema puede ser resuelto desde el mismo nivel de conciencia que lo creó. Debemos aprender a ver el mundo desde otra perspectiva”, sostuvo Albert Einstein. Y actuar en otra perspectiva, agregaría. Lo comenzamos porque era allí donde se libraban verdaderas guerras, donde había muertos y heridos y los actores eran jóvenes que ponían en zozobra a la sociedad en su conjunto. Descubrir los pilares sobre los que se podía asentar un trabajo de cambio, nos llevó muchas horas de investigación, noches de peligro y el cometer muchos errores. Pero descubrimos valores en esos grupos que todos condenábamos.

En muchas sociedades del planeta se están viviendo procesos violentos protagonizados por jóvenes de ambos sexos, que se incorporan a grupos con códigos secretos, que están presentes en las ciudades y cuyos miembros pertenecen sobre todo a la población más empobrecida. Son los jóvenes de pandillas, de tribus, de bandas. Si bien hay diferencias que provienen de los países y contextos en los que viven, se pueden encontrar muchos rasgos comunes.

Ser pandillero plantea una forma de vivir la ciudad, la polis. Nos encontramos frente a un acontecimiento político, que tiene sus propios códigos, alfabetos, música, jerga, estructuras. Representan una cultura en la que el manejo del poder y la violencia comprendida como ejercicio del poder, están siempre presentes. (Hago aquí un paréntesis, la violencia puede hacernos obedecer, pero genera miedo, sumisión, no poder. El poder real requiere entendimiento, cooperación y su fruto es la libertad).

En la sociedad cambiante que es la nuestra hay algunas personas y grupos de personas que permanecen al margen de esa evolución, no por su voluntad sino porque los demás seres humanos los hemos expulsado, marginado, sacado fuera como desechables. Son utilizados para comprar, gastar, pero luego no sirven, no se los toma en cuenta.

Esto produce un desaparecido de los escenarios públicos, un no-persona, sujetos que no importan, a los que hay que evitar, a veces eliminar, que no interesan a los demás y de quienes nada se espera. Cuando esto sucede con los jóvenes la problemática es crucial. Los jóvenes buscan sus pares, sus semejantes, los otros expulsados como ellos, para juntos hacer irrupción en el mundo desconocido de los otros. Y lo hacen desde donde ellos pueden: desde los hechos, ritos, vestidos y conductas que los hacen visibles e invisibles a la vez, que los saca a la luz y los esconde.

Como en el teatro griego utilizan máscaras para ser oídos, vistos y hacer más potentes su voz y terminan convirtiéndose en máscaras de si mismos. Utilizan la violencia como medio de comunicación, de expresión de sus sentimientos. "Si no podemos ser lo mejor, entonces seremos lo mejor de lo peor, pero estaremos presentes...". Se les hace muy difícil mostrarse vulnerables, tiernos, afectivos. Los jóvenes son el espejo de la sociedad en la que viven, reflejan sus problemas y devuelven una imagen que muchas veces no queremos ver. La sociedad tiende a no reconocerse a sí misma en las raíces de este conflicto. Más bien los estigmatiza.

Estamos por lo tanto frente a escenarios violentos desiguales, uno estructural y otro de respuesta. El escenario de violencia de respuesta es más fácil de ver y juzgar. El que lo sostiene es objeto de análisis, denuncias, pero con muy pocas propuestas de cambios reales. Demanda mucho más tiempo poder cambiar las estructuras. Es más fácil condenar la violencia respuesta que las violencias que generan las conductas agresivas y dislocadoras.

¿Será que la rebeldía de las pandillas, la violencia física, las múltiples agresiones que provocan las bandas tiene que ver con la respuesta al agotamiento del diálogo, a la prostitución de la palabra que ya no dice lo que quiere decir, que no tiene sentido, que no es simbólica, que no sugiere y sobre todo que no es acción? ¿Será que los modos de vestir, de hablar, de crear alfabetos, de hacer música, de pintar, llevan en sí una poesía

contestaria, donde el cuerpo tiene una enorme importancia, porque él es vehículo de expresión, por la manera cómo se lo viste, se lo tatúa, se lo baila, se lo convierte en territorio que expresa pertenencia y exclusiones? Quien lleva el mismo collar y utiliza el mismo escudo se reconoce del mismo grupo allende las fronteras de los barrios, regiones y países.

La forma como los pandilleros interpretan la violencia en la que están inmersos es distinta a la que se hace de la misma en el resto de la sociedad. El conflicto que ellos tienen con la sociedad viene de una socialización infantil marcada por la dureza de la vida, privaciones y desafectos. Alimentada por películas, telenovelas, juegos, donde lo real y lo imaginario no siempre está delimitado. La sociedad no prestó atención hasta que terminó afectándole.

La protección que da el pertenecer a los diferentes grupos no siempre se toma en cuenta. En ciudades donde la inseguridad crece, los “hermanos” son un baluarte de respeto y garantía de defensa. Encontraron en sus propios compañeros los pares indispensables para estructurar su personalidad individual y grupal, una búsqueda que en la etapa de adolescencia es permanente. Se trata de jóvenes que en su mayoría han experimentado la violencia, pero que no generaron rechazo ante ella. Y como la sociedad les tiene miedo y los otros grupos también y ellos también están llenos de miedos, ambos, sociedad y grupos, entran en un círculo de mecanismos de defensa y agresión que rápidamente escala la violencia generalizada.

Es en ese contexto, muchas veces extremo, que he hecho aprendizajes fundamentales. Los grupos tienen pilares sobre los cuales se pueden construir alternativas que respetando sus liderazgos cambien los contenidos. Esos pilares son entre otros, la organización, la lealtad entre ellos, la ayuda que se brindan cuando tienen problemas.

Uno de los acontecimientos importantes por su simbolismo fue la entrega de armas, más de 50, que hicieron cuando iniciamos el proceso del Barrio de Paz. Me llamaron para ver a una persona enferma en el suburbio. Tuvieron que guiarme, no conocía las callejuelas llenas de lodo donde correteaban niños descalzos. De pronto alguien me llama. Me piden de subir la escalera de mangle que lleva a un segundo piso donde sólo hay una cama en un cuarto con luz tenue. Una pareja se pone de pie. Ocho

jóvenes me observan con mirada de desconcierto en sus ojos. Más desconcertada estaba aún yo. No sabía lo que seguiría. Esperaba y observaba. De pronto uno de ellos, el jefe, dice: “Bueno muchachos, llegó la hora”. Tomó una caja de cartón que relleno con papel de periódico y la pasó entre los preocupados jóvenes. Uno por uno fueron levantando sus camisetas y quitándose el arma que llevaban a la cintura. Algunos lo hacían con gesto firme. Otros titubeaban, me miraban, miraban el arma, dudaban y por último con resignación ponían el arma en la caja.

¿Qué haremos ahora? ¿Cómo nos vamos a proteger? Me quedé paralizada. No encontré ninguna palabra adecuada. Lo que balbuceé me sonó casi hueco frente a lo que significaba para ellos ese salto en el vacío. Reconozco que hubiera debido abrazarlos, pero ni siquiera atiné ese gesto primario. Allí me encontraba ahora, parada contra la pared, con una caja de zapatos dentro de la cual había ocho revólveres calibre 38. Aparte y envuelta, una cartuchera doble cañón pintada de dorado. Esta última había sido de un joven de grandes ojos negros asombrados, que conocía bien y a quien siempre llamé Ángel. Seis meses antes había muerto asesinado. Tenía 16 años.

Lo que usted dijo nos convenció, me comentaban después. Pocas veces como entonces sentí que lo que cada uno oye lo que quiere oír.

En otra ocasión se reunieron con policías. “Una de nuestras reglas es que nadie puede estar armado en la reunión, así que les solicito dejar sus armas en el escritorio”, dijo el pandillero que coordinaba el encuentro a los policías desconcertados por el pedido. A la primera negativa siguió un gesto de aceptación y las armas se depositaron en otra sala a buen recaudo de todos.

Luego surgió el Barrio de Paz. Se delimitaron 49 manzanas de un sector céntrico de la ciudad con amplia presencia de pandillas (5) y con delimitaciones claras. La población vivía sobre todo del robo callejero, en sus veredas se asentaban los vendedores de cosas robadas y era considerado un sector muy peligroso sobre todo en las noches. Los grupos de pandillas de ese sector se reunieron solos, hicieron acuerdos de no agresión entre ellos y de respeto al barrio. Delimitaron el perímetro. Pintaron los bordillos y pegaron *afiches* que identificaban el sector. Realizaron una encuesta a todas las familias del sector, para saber cuál era la percepción que tenían los moradores del barrio de los jóvenes, de la seguridad ciudadana y cuáles eran sus aspiraciones.

Se logró que la iglesia del sector diera en comodato un espacio desocupado en un tercer piso que se convirtió en el centro de agrupaciones juveniles, PAZ URBANA, ubicado dentro del barrio. El alcalde de la ciudad entregó fondos para crear microempresas a cargo de los pandilleros previa capacitación. (No se les concedía trabajo en casi ningún lado dada su indumentaria y estilo, por lo que se optó por generar sus propios negocios). El Ministerio de Trabajo aportó con recursos para la capacitación técnica de más de 6000 jóvenes en alto riesgo. Nacieron en el sector grupos de mujeres. Los jóvenes pandilleros dan clases de computación y coordinan la capacitación en estudios a distancia de bachillerato. Todos se capacitan en manejo de conflictos y formación de microempresas. Apoyados por el municipio, hace más de 3 años nacieron 12 microempresas. Luego el aporte de la empresa privada, cooperación internacional, bancos, permitió que surjan alrededor de 50 microempresas pequeñas en diferentes sectores de la ciudad.

Se fue cambiando la percepción que la sociedad tenía y tiene de los jóvenes involucrados en lo que llamamos pandillas. Se dieron algunos milagros. Una mamá que había pasado por el calvario de amenazas a la vida de su hijo los buscó en las calles, allí donde los hombres más valientes tienen a veces miedo de ir o van escudados en armas como si éstas le dieran el valor que necesitan y los enfrentó con sus conductas y sobre todo consigo mismos. A ti lo que te falta son abrazos, le dijo al más violento de entre ellos, al que amenazaba a su hijo. Déjame dártelo. Y lo abrazó.

Esa sed de afectos que es determinante en la aparición de los grupos, más que la pobreza y la marginalidad, tomó rostro en la preparación de la Navidad. Las posadas congregan a cientos. Un joven de 16 años atraía mi interés. Tenía en brazos un pequeño niño, su hermanito, de casi dos años que lo acompañaba como sombra a todas partes. Colgado al cinto, como quien lleva un celular, pendía un biberón repleto de *colada*. Cuando se desplazaba, el niño prendido de su pantalón, lo miraba como a un dios. Nos subimos a un carro y también se trepó el joven padre-madre, junto con otros miembros de su pandilla. Sentado a mi lado nuevamente observaba la escena. El pan de pascua casi atragantó al pequeño niño y su hermano-dios lo ayudó a liberarse. “No voy a esperar la distribución de regalos porque hoy es el cumpleaños de mi mamá y voy a ir a verla ¿Dónde está tu mamá? En el cementerio... ¿Y tu papá? En el cementerio... ”.

Curiosamente los aspectos religiosos, espirituales, eso que a veces no mencionamos, son parte de la vida diaria de los pandilleros, enfrentados como están a la muerte.

Un día un monje japonés, maestro zen, quiso reunirse con ellos en el Barrio de Paz. Quería enseñarles a meditar... Sonriente, callado, cordial, atento, parecía deslizarse en la calle observando con atención a su alrededor. Llegó al gimnasio donde algunos jóvenes hacían ejercicios. Pidió que bajaran el volumen de la música. Lo miraron perplejos. Prefirieron mostrarle sus habilidades en *breakdance*. Para poder hacerlas se necesita mucha concentración. Tanta como para meditar y hacer frente al silencio interior. Sus cuerpos parecían de goma. El monje estaba absorto. Los felicitó y los invitó a compartir lo que él sabía. Les pidió descalzarse. Se tuvieron que sentar en posición de yoga. Los más expertos bailarines de *breakdance* encontraban que era una posición difícil. Con la columna derecha las manos unidas haciendo un círculo, los ojos entornados, el monje les invitó a encontrar su diamante interior. Se hizo un enorme silencio que duró 45 minutos. Acompasarse al ritmo de su propia respiración, sin poder escaparse en ninguna actividad, mirada o comentario, ni refugiarse en sus miedos, ni en su desorientación, los tenía perplejos. Cuando dieron por terminada la sesión estaban asombrados. Uno de ellos se acercó al monje y le dijo: “Yo quiero encontrar mi diamante interior. Estamos muy cubiertos de lodo y lo tenemos enterrado ¿cómo hacemos para descubrirlo?”.

Uno de ellos encontró su diamante interior. Estaba escondido en el barrio en medio del estero. Había herido a alguien en el bus. “Me quiso disparar, me puso el arma en el cuello, se le encasquilló la pistola, yo se la saqué y con la misma arma le disparé. Creo que lo herí en el pie. La gente del bus creyó que era un asalto y me auxilió, pero sé que es de una pandilla que me busca para ajustar cuentas”. Fue a ver al padre del herido, averiguó como estaba, le explicó lo que había sucedido, y juntó los 200 dólares que costaban las curaciones del que lo había querido matar.

Los pandilleros respetan las reglas que ellos se dan. Tienen muchas. Cuando jugamos al fútbol callejero que se gana por puntos -no por goles- que tiene unas reglas acordadas previamente, y donde los goles de las mujeres -los encuentros son mixtos- valen 5 puntos, donde no hay árbitros y que se juega por las noches en las calles más peligrosas, previamente alumbradas, se disputaba la final barrial. Veinte equipos habían competido y en ese encuentro entre los dos equipos que más puntos

habían acumulado a lo largo de meses, se definía el campeón, que luego jugaría con otros campeones de 35 otros barrios. El encuentro estaba empatado y se hallaban con el mediador determinando los puntos logrados por cada equipo. Si insultan o golpean pierden puntos. De pronto el arquero del equipo que tenía más puntos dice: “Yo insulté”. “¡Cállate, no te oyeron!”. “Sí, pero lo hice dos veces porque también lo pensé”, dijo sin inmutarse. Su equipo quedó segundo...

Cada vez sé menos y cada vez aprendo más. En medio de los sinsabores, de los fracasos, de los riesgos, de las muertes, en las aguas putrefactas de conflictos sociales violentos que tienen a los jóvenes muchas veces como actores, incuba la vida, como los lotos y las garzas de los pantanos. En nuestra vida y en la historia que juntos construimos, el amor tendrá siempre la última palabra, es mi convicción más profunda.

Muchas gracias por acompañarme, muchas gracias por su presencia.

Dra. Nelsa Curbelo
Directora de la ONG SER PAZ

5

DISCURS DE LA DRA. NELSA CURBELO,
PEDAGOGA EXPERTA EN DRETS
HUMANS I NOVIOLÈNCIA I DIRECTORA
DE L'ONG SER PAZ

EL QUE HE APRÈS

Vull agrair a la Fundació Pere Tarrés, a la Universitat Ramon Llull, la distinció que m'atorga. Quan em van demanar el consentiment per postular la meva candidatura, la sorpresa fou enorme. No he estat professora en aquesta Universitat tan prestigiosa i en principi no en coneixia cap de les autoritats. Que això passés en una universitat espanyola i catalana va ser un altre ingredient del meu desconcert i la meva immensa gratitud. Acceptar-ne la distinció és com acceptar una abraçada. El que vostès em brinden és molt profund i emotiu per a mi, em reconforta en les hores de neguit i vertigen, per això dono les gràcies especialment a la Dra. Esther Giménez-Salinas, rectora Magnífica, i a la Dra. Anna Berga, que podria conèixer fa innumerables anys i de qui he après llegint les seves investigacions.

Vaig aprendre a estimar aquesta terra oberta al Mediterrani com un balcó, punt de trobada de moltes cultures i tanmateix amb una identitat pròpia, bressol de genis i innovadors tant en la pintura, la música, l'arquitectura, la gastronomia, la política, l'educació, la medicina, la defensa dels drets humans i la cultura. Montevideo, on vaig néixer, on vam néixer la meva germana bessona i jo, té alguna cosa de Barcelona, als carrers, als arbres, als cafès, i en la manera d'estimar el diàleg i el respecte a la diversitat. Aquí, a més, vaig tenir una de les experiències determinants en els processos que portem a terme en el treball amb joves que tenen conflictes amb la societat i la llei. Vaig conèixer policies que s'interessaven en processos de canvi i volien comprendre els joves involucrats en grups conflictius; buscaven prevenir, no sols utilitzar la coerció. Això va canviar les meves seguretats.

Vaig néixer a Montevideo, on tinc les arrels, en el si d'una família obrera, honesta, lleial a les seves conviccions. M'hi vaig formar com a mestra, i s'hi van crear les bases

de la meua vocació fonamental, l'educació, la recerca de la pau en tots els àmbits, la pregunta com a mètode i com a opció vital per no instal·lar-me en certeses, i acceptar els desafiaments de tornar a començar sense seguretats cada vegada que la vida i les respostes trobades m'ho mostressin.

Vaig viure a França, on es van crear les bases d'una espiritualitat profunda; vaig passar un any a Pamplona, al barri obrer de la Chantrea. I després vaig arribar a l'Equador, país que estimo i on he seguit les opcions fonamentals que han fet de mi allò en què m'estic convertint. Des d'allà, des de l'Equador, primer des del món indígena, després des de la costa equatoriana i el galimaties de la seva gent, vaig començar a transitar pels desafiaments socials en els quals estic immersa. I aleshores, sense tancar el cercle sinó obrint-lo en espiral, he après que l'espiritualitat té molt a veure amb la política.

Amb el temps, he après a veure-hi més enllà i més endins del que es diu o no es diu. He descobert la germandat profunda dels éssers humans, i vaig aprendre a creure en el potencial enorme de la comprensió, la tolerància, la capacitat d'escoltar. Davant del que és petit de la nostra feina amb relació al que és immens de la tasca i a les múltiples demandes, vaig aprendre que a vegades les iniciatives mesurades en termes de recursos econòmics sembla que no serveixen. El temps i els béns que s'utilitzen per prevenir abans que passin els fets i intervenir-hi quan aquests ocorren topen davant la immediatesa d'una societat sumida en la por i, per tant, cada vegada més violenta. Societats que es tanquen darrere de reixes als negocis, als parcs, als habitatges, als barris tancats amb guàrdies a l'entrada, amb càmeres que ens filmen als carrers. Societats que temen l'estranger, al qual necessiten moltes vegades però consideren un perill per a la seva estabilitat, el seu benestar, i aixequen murs reals o legals que converteixen en un malson viatjar pel món quan no es pertany al que anomenen primer... En conjunt, hem desenvolupat una gran por a l'altre, als altres, la qual cosa genera expulsions, exclusions, fanatismes de tota mena: polítics, socials, religiosos, esportius.

Un dels éssers humans més admirats per tot tipus de civilitzacions és Francesc d'Assís, que proposà una vida senzilla, joiosa, en comunió entre els éssers humans i la naturalesa. Bandera de molts indignats arreu del món, amb reclams molt diferents segons el context on viuen, però amb una necessitat aparentment compartida per tothom: trobar el sentit de la pròpia vida, del món, de l'existència.

Vaig aprendre a situar en aquella necessitat profunda de sentit la feina que fem. Per això és tan apassionant treballar en l'àmbit social. Perquè som éssers condicionats però no determinats, perquè la trama que uneix tots els sabers és l'enorme desafiament del comportament humà. Per això, encara que les ciències socials semblin els parents pobres dels afers humans reservades als qui no són gaire hàbils amb les matemàtiques o les ciències exactes, són el teixit que alimenta el fet de conèixer i cada vegada requereixen més professionals que s'hi dediquin. No es pot cedir a la inequitat, a l'atemptat a la vida, a la corrupció, a la injustícia, al robatori ni al fet de mantenir la immensa majoria al marge de la vida digna.

Moltes vegades he estat amb assassins, adults i joves, extorsionadors i corruptes, i em pregunto com he arribat jo fins allà i com s'han convertit ells en el que són. Vaig aprendre que no hi ha una gran diferència entre el membre d'una banda de carrer, un congressista, un metge, un professor, un periodista, un sant... Les nostres pors i les esperances més profundes són bastant semblants. Per això em puc indignar, empenyar, però em resulta difícil condemnar.

Hi va haver un moment determinant en la meua vida. En una època, buscàvem cadàvers de camperols víctimes de la lluita de terres, executats per policies en cementiris clandestins. Davant meu tenia torturadors i camperols que havien sobreviscut. Em preguntava en quin moment es va produir un trencament en la vida dels torturadors que fossin capaços d'arribar a aberracions com aquella d'insensibilitat i abús de poder. I vaig saber que l'educació era fonamental per aconseguir canvis perquè, en la tasca de reinventar el món que aquest canvi d'època ens demana, els paradigmes han provocat crisis i és necessari posar el vi nou en odres nous, en paraules del Mestre. També he après que la història dels drets humans és la història dels grans sofriments de la humanitat, i que cada vegada que enunciem un dret és perquè aquest aflora en la consciència col·lectiva com una mancança que no volem patir. Encara no formulem el dret de respirar, però el formularem quan la pol·lució ens ofegui. No és veritat que tots naixem iguals: no és el mateix un nen que avui dia neix a Somàlia, que un que neix a Finlàndia; la igualtat és una aspiració, no una realitat. Per això el món és diferent segons des d'on es miri i on es visqui. No és el mateix viure en una *favela* que en una casa de l'anomenat primer món.

També he après a defensar la diferència del que som com a dones, complementàries però diferents, i lluitar perquè aquestes diferències siguin valorades com una aportació

i no com una mancança. No a tot arreu les dones són reconegudes com ho són en la seva societat; encara hi ha molt camí per recórrer.

Aquest ha estat el desafiament del treball amb membres de bandes de carrer. “Cap problema pot ser resolt des del mateix nivell de consciència que el va crear. Hem d’aprendre a veure el món des d’una altra perspectiva”, va sostenir Albert Einstein. I actuar en una altra perspectiva, hi afegiria. El vam començar perquè era el lloc on s’entaulaven guerres de debò, on hi havia morts i ferits i els actors eren joves que posaven en perill la societat. Descobrir els pilars sobre els quals es podia assentar un treball de canvi va suposar moltes hores d’investigació, nits de perill i haver comès molts errors. Però vam descobrir valors en aquests grups que tots condemnàvem.

En moltes societats del planeta s’estan vivint processos violents protagonitzats per joves de tots dos sexes que s’incorporen en grups amb codis secrets, que estan presents a les ciutats i els membres dels quals pertanyen sobretot a la població més empobrida. Són els joves de bandes de carrer, de tribus. Si bé hi ha diferències que provenen dels països i els contextos en què viuen, es poden trobar molts trets comuns.

Ser membre d’una banda de carrer planteja una manera de viure la ciutat, la polis. Ens trobem davant un esdeveniment polític, que té els seus propis codis, alfabet, música, argot, estructures. Representen una cultura en la qual el control del poder i la violència entesa com a exercici del poder sempre hi són presents. (Faig un parèntesi: la violència ens pot fer obeir, però genera por, submissió, no poder. El poder real requereix enteniment, cooperació i el seu fruit és la llibertat).

En la societat canviant, que és la nostra, hi ha persones i grups de persones que es queden al marge d’aquesta evolució, no perquè ho vulguin sinó perquè els altres éssers humans els hem expulsat, marginat, tret fora com a no retornables. Són utilitzats per comprar, gastar, però després no serveixen, no se’ls té en compte.

Això produeix un desaparegut dels escenaris públics, un no-persona, subjectes que no importen, que cal evitar, i de vegades eliminar, que no interessin als altres i de qui no s’espera res. Quan això passa amb els joves, la problemàtica és crucial. Els joves busquen els seus iguals, els seus semblants, els altres expulsats com ells, per fer junts

una irrupció al món desconegut dels altres. I ho fan des d'on ells poden: des dels fets, els ritus, els vestits, les conductes que els fan visibles i invisibles a la vegada, que els treu a la llum i els amaga.

Com al teatre grec, utilitzen màscares perquè els escoltin, els mirin i per fer més potent la seva veu, i s'acaben convertint en màscares d'ells mateixos. Utilitzen la violència com a mitjà de comunicació, d'expressió dels seus sentiments. "Si no podem ser el millor, serem el millor del pitjor, però hi estarem presents..". Se'ls fa molt difícil mostrar-se vulnerables, tendres, emotius. Els joves són el mirall de la societat en la qual viuen, reflecteixen els seus problemes i mostren una imatge que moltes vegades no volem veure. La societat no sol reconèixer-se a si mateixa en les arrels d'aquest conflicte. Més aviat els estigmatitza.

Per tant, ens trobem davant d'escenaris violents desiguals, un d'estructural i l'altre de resposta. L'escenari de violència de resposta és més fàcil de veure i jutjar. Allò que el sosté és objecte d'anàlisi, de denúncies, però amb molt poques propostes de canvis reals. Demana molt més temps arribar a canviar les estructures. És més fàcil condemnar la violència de resposta que la violència que generen les conductes agressives i manipuladores.

¿Deu ser que la rebel·lió de les bandes de carrer, la violència física, les múltiples agressions que provoquen les bandes tenen a veure amb la resposta a l'esgotament del diàleg, a la prostitució de la paraula que ja no diu el que vol dir, que no té sentit, que no és simbòlica, que no suggereix i, sobretot, que no és acció? ¿Deu ser que en les maneres de vestir, de parlar, de crear alfabetes, de fer música, de pintar, hi ha una poesia contestatària en què el cos té una gran importància, perquè és el vehicle de l'expressió per la manera com es vesteix, s'hi fa un tatuatge, balla, es converteix en un territori que expressa pertinença i exclusió? Qui porta el mateix collar i utilitza el mateix escut es reconeix del mateix grup més enllà de les fronteres dels barris, les regions i els països.

La manera com els membres d'una banda interpreten la violència en la qual estan immersos és diferent de com es fa a la resta de la societat. El conflicte que ells tenen amb la societat ve d'una socialització infantil marcada per la duresa de la vida, les privacions i els desafectes. Alimentada per pel·lícules, telenovel·les i jocs on el real i l'imaginari no sempre està delimitat. La societat no hi va parar esment fins que va acabar afectant-la.

La protecció que s'aconsegueix pel fet de pertànyer als diversos grups no sempre es té en compte. En ciutats on la inseguretad creix, els "germans" són un baluard del respecte i una garantia de defensa. Van trobar en els seus companys un igual indispensable per estructurar la seva personalitat individual i grupal, una recerca que durant l'etapa de l'adolescència és permanent. Es tracta de joves que majoritàriament han experimentat la violència, però que no l'han rebutjada. I com que la societat els té por, els altres grups també i ells també tenen moltes pors, tots dos, la societat i els grups, entren en un cercle de mecanismes de defensa i agressió que ràpidament escala la violència generalitzada.

En aquest context, moltes vegades extrem, he après coses fonamentals. Els grups tenen pilars sobre els quals es poden construir alternatives que, respectant els seus lideratges, canvien els continguts. Aquests pilars són, entre d'altres, l'organització, la lleialtat entre ells, l'ajuda que es brinden quan tenen problemes.

Un dels esdeveniments més importants pel seu simbolisme va ser el lliurament d'armes, més de cinquanta, que van fer quan iniciàrem el procés del Barrio de Paz. Em van trucar per visitar una persona malalta al suburbi. Em van haver de guiar, no en coneixia els carrerons enfangats per on vagaven els nens descalços. De cop algú em crida. Em demanen que pugi una escala de mangle que porta a un segon pis on tan sols hi ha un llit en una habitació amb llum tènue. Una parella es posa dempeus. Vuit joves m'observen amb una expressió de desconcert als ulls. Jo encara estava més desconcertada. No sabia què passaria. Esperava i observava. De sobte, un d'ells, el cap, diu: "Bé, nois, ha arribat l'hora". Va agafar una capsa de cartró, la va omplir amb paper de diari i la va passar als joves preocupats. Un per un van anar aixecant-se la samarreta i traient-se l'arma que portaven a la cintura. Alguns ho feien amb un gest ferm. D'altres vacil·laven, em miraven, miraven l'arma, dubtaven i, finalment, amb resignació ficaven l'arma a la capsa.

¿Què farem ara? ¿Com ens protegiem? Em vaig quedar paral·litzada. No vaig saber trobar la paraula adequada. El que vaig balbucejar va sonar gairebé buit davant del que significava per a ells aquell salt a cegues. Reconec que hauria hagut d'abraçar-los, però ni tan sols se'm va acudir fer aquest gest primari. Jo em trobava allà, immòbil contra la paret, amb una capsa de sabates dins de la qual hi havia vuit revòlvers del calibre 38. A part i embolicada, una cartutxera de doble canó pintada de daurat; havia estat d'un jove d'ulls grans i negres, espantats, que jo coneixia bé i que sempre anomenava Àngel. Sis mesos abans, havia mort assassinat. Tenia setze anys.

“El que vostè ens va dir ens va convèncer”, em comentaven després. Poques vegades com aleshores vaig entendre que cadascú sent el que vol sentir.

En una altra ocasió, es van reunir amb policies. “Una de les nostres regles és que ningú no pot anar armat en una reunió, així que els demano que deixin les armes a l’escriptori”, va dir el membre de la banda que coordinava la trobada amb els policies, desconcertats pel que els acabaven de demanar. Després de la primera negativa, hi va haver un gest d’acceptació i les armes van ser dipositades en una altra sala, ben protegides.

Després va sorgir el Barrio de Paz. Es van delimitar quaranta-nou illes de cases d’una zona cèntrica de la ciutat amb la presència de nombroses bandes (cinc) i amb delimitacions clares. La població sobretot vivia del robatori al carrer, a les voreres s’instal·laven els venedors de coses robades i era considerada una zona molt perillosa, concretament a les nits. Les bandes d’aquesta zona es van reunir soles, van fer acords de no-agressió entre ells i de respecte pel barri. Van delimitar el perímetre. Van pintar les vorades i van penjar cartells que identificaven la zona. Van fer una enquesta a totes les famílies per saber quina percepció tenien dels joves, de la seguretat ciutadana i quines eren les seves aspiracions.

Es va aconseguir que l’església de la zona donés en comodat un espai desocupat en un tercer pis, que es va convertir en el centre d’agrupacions juvenils, PAZ URBANA, ubicat al barri. L’alcalde de la ciutat va lliurar fons per crear microempreses a càrrec de membres de bandes prèvia capacitació. (No se’ls donava feina en gairebé cap lloc per la seva indumentària o estil, amb la qual cosa es va optar per ajudar-los a crear els seus propis negocis.) El Ministeri de Treball va aportar recursos per a la capacitació tècnica de més de sis-cents joves en alt risc. Van néixer a la zona grups de dones. El joves de les bandes fan classes d’informàtica i estudien batxillerat a distància. Tots es capaciten en control de conflictes i formació de microempreses. Amb el suport del municipi, fa més de tres anys van néixer dotze microempreses. Després, l’ajut de l’empresa privada, la cooperació internacional i els bancs, va permetre que sorgissin al voltant de cinquanta microempreses petites en diverses zones de la ciutat.

Va anar canviant la percepció que la societat tenia i té dels joves involucrats en el que anomenem bandes. Hi va haver alguns miracles. Una mare que havia passat pel calvari d’amenaçes a la vida del seu fill els va buscar al carrer, on els homes més valents de vegades tenen por d’anar o van protegits amb armes com si els donessin el valor

que necessiten. Els va enfrontar amb la seva conducta i sobretot amb ells mateixos. “A tu el que et falta és que t’abracin”, li va dir al més violent, al que amenaçava el seu fill. “Deixa’m fer-ho”. I el va abraçar.

Aquesta set d’afectes, que és determinant en l’aparició dels grups, més que la pobresa i la marginalitat, va prendre forma durant la preparació del Nadal. Les posades congreguen fins a cent persones. Un jove de setze anys atreia el meu interès. Tenia un nen petit a coll, el seu germà, de quasi dos anys, que l’acompanyava a tot arreu com una ombra. De la cintura, com qui porta un mòbil, penjava un biberó ple de *colada*. Quan es desplaçava, el nen, enganxat als seus pantalons, se’l mirava com si fos un déu. Vam pujar a un cotxe i també va venir el jove pare-mare, juntament amb dos membres de la seva banda. Assegut al meu costat, tornava a observar l’escena. El pa de pasqua gairebé va ennuegar el nen petit i el seu germà-déu el va ajudar. “No penso esperar el repartiment de regals, perquè avui és l’aniversari de la meva mare i aniré a veure-la. On és la teva mare? Al cementiri... I el teu pare? Al cementiri..”.

Curiosament, els aspectes religiosos, espirituals, això que de vegades no esmentem, són part de la vida quotidiana dels membres de les bandes, enfrontats a la mort. Un dia, un monjo japonès, mestre zen, va voler reunir-se amb ells al Barrio de Paz. Els volia ensenyar a meditar... Somrient, callat, cordial, atent, semblava com si llisqués pel carrer observant amb atenció el seu voltant. Va arribar al gimnàs on alguns joves feien exercicis. Va demanar que abaixessin el volum de la música. El van mirar perplexos. Van preferir mostrar-li les seves habilitats en *breakdance*. Per fer-ho, es necessita molta concentració, tanta com per meditar i fer front al silenci interior. Els seus cossos semblaven de goma. El monjo estava meravellat. Els va felicitar i els va convidar a compartir el que ell sabia. Els va demanar que es descalcessin. Es van haver d’asseure en posició de ioga. Els ballarins de *breakdance* més experts trobaven que era una posició difícil. Amb la columna dreta i les mans unides fent un cercle, els ulls mig closos, el monjo els va convidar a trobar el seu diamant interior. Es va fer un silenci sepulcral que va durar 45 minuts. Compassar-se al ritme de la seva pròpia respiració, sense poder fugir cap a una altra activitat, mirada o comentari, ni refugiar-se en les seves pors, ni en la seva desorientació, els tenia perplexos. Quan es va acabar la sessió, estaven esbalaïts. Un d’ells es va acostar al monjo i li va dir: “Jo vull trobar el meu diamant interior. Estem completament coberts de fang i el tenim enterrat. Com ho fem per descobrir-lo? ”.

Un d'ells va trobar el seu diamant interior. Estava amagat al barri enmig de l'estuari. Havia ferit algú a l'autobús. "Em va voler disparar, em va posar l'arma al coll, se li va encasquetar la pistola, jo la hi vaig prendre i el vaig disparar amb la mateixa arma. Crec que el vaig ferir al peu. La gent de l'autobús va pensar que era un assalt i em va auxiliar, però jo sé que es tracta d'una banda que em busca per una venjança". Va anar a veure el pare del ferit, va esbrinar com estava, li va explicar el que havia passat i va aconseguir els 200 dòlars que costaven les cures del que l'havia volgut matar.

Els membres de les bandes respecten les regles que s'imposen. En tenen moltes. Quan vam jugar al futbol de carrer, que es guanya per punts -no per gols-, que té unes regles acordades prèviament, en què els gols de les dones -les trobades són mixtes- valen cinc punts, en què no hi ha àrbitres i que es juga de nit als carrers més perillosos, il·luminats, es disputava la final del barri. Havien competit vint equips, i en aquella trobada entre els dos equips que havien acumulat més punts al llarg dels mesos, es proclamava el guanyador, que després jugaria amb altres campions de trenta-cinc barris. El joc estava empatat i es trobaven amb el mediador que controlava els punts aconseguits per cada equip. Si insulten o peguen, perden punts. De cop, el porter de l'equip que tenia més punts diu: "Jo he insultat", "Calla, que no t'han sentit!", "Sí, però ho he fet dues vegades perquè també ho he pensat", va dir sense immutar-se. El seu equip va quedar segon.

Cada vegada sé menys coses i cada vegada n'aprenc més. Enmig de les penes, dels fracassos, dels riscos, de les morts a les aigües putrefactes de conflictes socials violents que sovint tenen els joves com a actors, la vida incuba, com els lotus i les garses als pantans. En la nostra vida i en la història que construïm junts, l'amor sempre tindrà l'última paraula, és la meva convicció més profunda.

Moltes gràcies per acompanyar-me, moltes gràcies per la seva presència.

Dra. Nelsa Curbelo
Directora de l'ONG SER PAZ

Traducció del text original al català a càrrec de Bernat Cormand

DISCURSO DE LA
DRA. ESTHER GIMÉNEZ-SALINAS,
RECTORA MAGNÍFICA
DE LA UNIVERSITAT RAMON LLULL.

Permetin-me que les meves primeres paraules siguin de felicitació i de benvinguda al claustre de la nostra Universitat a la des d'ara doctora *honoris causa* Nelsa Curbelo.

És també un honor per a la Universitat Ramon Llull poder atorgar la més alta distinció acadèmica a una persona amb una trajectòria vital modèlica. Avui és un dia de gran satisfacció. I, en aquest sentit, li devem un gran agraïment al centre que ens acull, la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés, que a través del president de la Fundació Pere Tarrés, el Sr. Antoni Millet, va presentar la candidatura de la nostra homenatjada.

Aquesta és la primera vegada que celebrem un acte d'investidura de doctora *honoris causa* a la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés. I ho fem en un context molt especial: la celebració dels vint anys de la creació dels estudis d'Educació Social i els vuitanta de la constitució de l'Escola d'Assistents Socials a Barcelona, que va esdevenir el conegut ICESB i que més tard es va integrar a l'actual Facultat. Són, doncs, cent anys de treballs, estudi i dedicació guiats pel llegat que el doctor i beat Pere Tarrés va deixar en la seva tasca d'assistència social.

Són diversos els motius pels quals la Facultat, en particular, i la Fundació, en general, van adoptar el nom de Pere Tarrés. En primer lloc, perquè en el moment en què es va constituir la Fundació, la seu es va establir a l'edifici de la que havia estat la Clínica-Sanatori Mare de Déu de la Mercè, obra del Dr. Tarrés al carrer Numància de Barcelona. En segon lloc, perquè com a consiliari de l'Escola d'Assistents Socials de Barcelona va desenvolupar una gran tasca d'educació i dedicació social. Finalment, perquè la seva aportació dels valors cristians en entitats de lleure, i com a director de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, ha deixat un llegat i una manera de fer que encara ara són l'ànima de la Fundació Pere Tarrés.

Avui, però, la Fundació és molt més. Com ara, aquesta Facultat ben nova però amb un bagatge centenari. Qualsevol persona que trepitgi aquest edifici sempre se sent ben acollit. Quan un nou estudiant hi entra, se li demana lucidesa i coratge. En paraules del seu degà, el Dr. Paco López:

“Lucidesa per tal d’ajustar la mirada sobre les persones, les societats i la manera en què aquestes viuen, pateixen o projecten aquest món”.

“Coratge per tal d’afrontar la tasca d’acompanyament, d’implicar-se, complicar-se i ajudar, des del rigor professional, a construir o reconstruir històries personals o comunitàries que mereixin la pena ser viscudes”.

Hemos hablado de historia, pero hoy toca hablar de presente y de futuro. El presente es la Dra. Nelsa Curbelo, la primera doctora *honoris causa*, no sólo de esta Facultad sino también de esta disciplina.

Quienes me conocen saben que necesito organizar las ideas, así que permítanme exponer en diez puntos, no ya las razones por las que la Dra. Curbelo es merecedora de esta investidura, que tan extensa y brillantemente ha presentado la Dra. Berga, sino los puntos que inspiran la vida y el pensamiento de la Dra. Nelsa Curbelo.

1. El trabajo social como ciencia.

En la actualidad existe una importante discusión acerca de la hermenéutica tanto en las ciencias de la naturaleza como en las ciencias del espíritu, pero lo que nadie duda es de su categoría como ciencias. En el mismo sentido, nadie discute que Darwin, Einstein o Stephen Hawking han sido o son grandes científicos, como lo han sido Hegel, Kant o Habermas en el ámbito de la filosofía.

El siglo XX se caracteriza por la aparición de nuevas ciencias que no siempre son fáciles de catalogar y que en cierto modo, hoy conocemos como ciencias sociales. Dentro de las ciencias naturales existe poca discusión sobre qué constituye una ciencia y qué no. Sin embargo, en ciencias sociales históricamente ha existido una mayor discusión. De hecho, algunas disciplinas o estudios sociales, si bien involucran razonamientos y discusión racional, propiamente no son considerados como ciencias sociales.

En el Congreso de Trabajadores Sociales celebrado en Barcelona en 1992 se afirmó con rotundidad que la actividad de los trabajadores sociales no era científica. Hoy afortunadamente hemos recorrido un largo camino para defender lo contrario. Pero resulta importante una aclaración: no existe un único modelo de trabajo social, como no existe un único modelo de economía o sociología; existen diversos conceptos de trabajos sociales y cada uno posee sus correspondientes características. Hoy, precisamente, en este acto de investidura de doctora *honoris causa*, nos acercaremos a este concepto.

2. Carrera académica.

Existe un antiguo refrán que afirma que “todos los caminos llevan a Roma”, así es que la forma o manera de hacer una carrera académica también puede ser muy distinta: desde la más tradicional, es decir, partiendo de una primera etapa de formación teórica para posteriormente ejercer una profesión o actividad científica, o al revés, desde la experiencia práctica y el conocimiento de la realidad poder elaborar una teoría.

Este es el caso de nuestra doctora *honoris causa* Nelsa Curbelo; nos encontramos, pues, en esta segunda postura, aunque la separación no suele ser nítida sino que con frecuencia se conjugan ambas posiciones. A partir de sus primeras experiencias como religiosa en Francia creó las bases de una espiritualidad profunda y, junto a ello, acumuló conocimiento con su trabajo con los más desfavorecidos en Pamplona y posteriormente con los indígenas de Ecuador. Estas, junto con otras experiencias, le permitieron construir su teoría sobre los jóvenes urbanos. Así, la profesora Curbelo se ha convertido en una auténtica autoridad en las distintas teorías sobre las pandillas, tribus o bandas, especialmente en los casos de utilización de violencia. Si en lugar de trabajar en el ámbito de las ciencias sociales lo hiciéramos en el tecnológico o económico estaríamos hablando de innovación, de patentes, de emprendedores, etc. Es indiscutible que la Dra. Curbelo ha creado un nuevo modelo de intervención pero ¿debería patentarlo? Resulta difícil pensar en estos términos y sin embargo no tengo ninguna duda que estamos frente a una creación muy innovadora. Aún así, dudo muy mucho que nuestras agencias de evaluación le dieran un solo sexenio de innovación. No siempre se sabe qué valor tendrán nuestras experiencias; a veces se acumulan,

a veces simplemente fluyen. Como decía la Madre Teresa de Calcuta: “El fruto del silencio es la oración. El fruto de la oración es la fe. El fruto de la fe es el amor. El fruto del amor es el servicio. El fruto del servicio es la paz”. En este sentido, también la Dra. Nelsa Curbelo ha trazado un fluido camino que le ha llevado de la oración a la paz, de la realidad a la teoría, de la experiencia práctica a la formulación ideológica, del análisis de unos hechos a una propuesta concreta de intervención.

3. El compromiso personal.

La vida de Nelsa Curbelo ha sido y es una vida de compromiso, de testimonio, de acompañamiento, de identificación con el problema del otro, de solidaridad, de amistad, de amor. Es generosa con su tiempo, pero no le gusta perderlo. Amable con quien cree que lo merece, no duda en mostrar su cara más seria cuando se trata de criticar las estructuras de poder o denunciar la corrupción. La Dra. Curbelo cree en la verdad aunque sabe lo que cuesta buscarla, y lo que es aún más duro, conoce perfectamente que si la descubre tendrá que pagar un alto precio. Pero no tiene miedo, sabe que la única vida que tiene no la va a malgastar y que va a vivirla de la única manera que puede y quiere hacerlo: **con honestidad valentía y entrega.**

Por eso la Dra. Curbelo conoce también la soledad, esos días y noches “enjutos y secos” de las que nos hablaba Antonio Machado, esas *Soledades*, patrimonio del alma, que nos roban los sueños y nos despiertan de madrugada.

*Ayer soñé que veía
A Dios y que Dios me hablaba.
Y soñé que Dios me oía
Después soñé que soñaba.*

Para seguir diciendo

*¿Para qué llamar caminos
A los surcos del azar?
Todo el que camina anda
Como Jesús sobre el mar.*

Y así ha andado por la vida Nelsa Curbelo, erguida, segura y confiada, porque en realidad nadie le podía hacer daño.

4. Los derechos humanos y la igualdad de oportunidades.

Hay muchas cosas que no por conocidas deban obviarse. Los derechos humanos son aquellos que “nos hacen humanos” en cuanto son consecuencia de que todos nacemos libres e iguales en dignidad y derechos.

El día 10 de diciembre de 1948, hace ya 65 años, la Asamblea General de la ONU, formada entonces por 58 países y reunida en París, daba su visto bueno, con 48 votos a favor, 8 abstenciones y dos ausencias, al documento por excelencia de reconocimiento de los Derechos Humanos, la Declaración Universal de los Derechos del Hombre. Apenas 30 artículos que constituyen meramente un ideal y que, sin embargo, quedan incumplidos de forma sistemática en demasiadas ocasiones.

Llama poderosamente la atención que tardara todavía cuarenta años en llegar una nueva declaración: me refiero a la Convención de los Derechos del Niño. En efecto, aunque la Declaración de 1948 no los excluía, tampoco era de directa aplicación en muchos casos. Por un lado, porque las actuaciones de los menores carecen de efectos jurídicos hasta la mayoría de edad y por otro, porque precisamente por ser niños tienen unos derechos específicos que no estaban recogidos en la Declaración Universal.

De modo que no fue hasta 1989 cuando, bajo el principio del supremo interés del menor, se agruparon los derechos del niño en un único instrumento jurídico, la Convención. Este documento ha sido aprobado por la mayoría de la comunidad internacional, a pesar de que hay dos países que aún no lo han ratificado: Estados Unidos y Somalia. La convención apela de forma inequívoca a respetar los derechos de todos los niños y niñas, independientemente de su lugar de nacimiento, de sus progenitores, de su género, religión u origen social. Este régimen de derechos estipulados en la Convención son los derechos de todos los niños de todo el mundo, en todos los ámbitos de su vida: los de provisión, protección y participación en la sociedad.

La Convención concede la misma importancia a todos los derechos. No existe ningún derecho “pequeño” ni tampoco una jerarquía normativa en derechos humanos. Todos los derechos enunciados en la Convención -tanto los civiles y políticos, como los económicos, sociales y culturales- son indivisibles y están relacionados entre sí, cambiando el paradigma del niño como objeto de protección a sujeto de derechos.

La Dra. Curbelo no tuvo que esperar sesenta y cinco años para entender que los derechos humanos son consustanciales a la persona humana, que no existe vida sin respeto y dignidad, desde la infancia a la adultez.

Pero también llama la atención su idea, que la igualdad de derechos no es total si no hay igualdad de oportunidades. Las personas no tienen desde su nacimiento las mismas oportunidades y por tanto tampoco podemos pensar que los derechos serán los mismos. Según la profesora Curbelo: “La frontera biológica y social entre la niñez, la adolescencia y la adultez prácticamente se borró en nuestros países. La necesidad de trabajar, no importa como se haga o bajo que condiciones, ya no tiene edad. La sociedad debe reconocer que contra la infancia, especialmente la pobre, ha mantenido una guerra no declarada, antes de que las pandillas aparecieran en el escenario”.

Así planteado el tema, es un problema de la legitimidad de los derechos a través de una secuencia temporal” si los míos no han sido respetados desde la infancia, ¿cuál es el razonamiento para exigirme que respete los de los otros, quién dejó de respetar primero...?

Así mismo podemos denunciar un choque de intereses entre los valores de la clase dominante, o si prefieren de los gobernantes en el poder, y la existencia de otras culturas, otros valores, como por ejemplo los de la comunidad indígena cuyos derechos han sido claramente pisoteados durante siglos. La Dra. Curbelo conoce bien la teoría de los derechos humanos, pero conoce aún mejor su olvido sistemático.

5. Otros doctores *honoris causa*.

Es cierto que hoy concedemos este doctorado *honoris causa* a la profesora Nelsa Curbelo, pero de alguna manera, aunque sea en sentido figurado, también se lo estamos otorgando a otras personas que bebieron de la misma fuente, como por ejemplo el poeta Eduardo Galeano, que construye en forma de versos aquello que nos indigna y nos remueve por dentro, pero que no siempre somos capaces de expresar con palabras.

La Dra. Curbelo habla a menudo de los expulsados: “El marginado y el excluido -dice- pueden intentar incluirse pero el expulsado vive su realidad como una fatalidad que le impide ser él mismo. Esto produce un desaparecido de los escenarios públicos, un no-persona, sujetos que no importan y de quienes nada se espera, a los que hay que evitar, a veces eliminar. A partir de esa ausencia de reconocimiento, los jóvenes buscan a sus pares, sus semejantes, los otros expulsados como ellos”.

Los expulsados -en palabras más poéticas pero no menos duras- son para Galeano “los nadies”:

Los nadies: los hijos de nadie, los dueños de nada.

Los nadies: los ningunos, los ninguneados, corriendo la liebre, muriendo la vida.

Que no figuran en la Historia Universal, sino en la crónica roja de la prensa local.

Los nadies, que cuestan menos que la bala que los mata.

O también Luis Pérez Aguirre, el desaparecido jesuita uruguayo que afirmaba que “no existe mejor pedagogía en derechos humanos que la del testimonio”. Perico Aguirre fue un gran educador en derechos humanos, a pesar de que él se describía como un analfabeto en esta materia.

O el mensaje de Gandhi tan próximo a Nelsa Curbelo en su lucha por la no violencia. Emblema de la paz y símbolo de la humildad decía que “casi todo lo que hagas puede parecerte insignificante, pero es muy importante que lo hagas”. Y luego, con su cuerpo escuálido y su mirada apacible, era capaz de movilizar masas enteras aún sin quererlo. De hecho, él mismo se aplicaba esta norma:

“Puesto que yo soy imperfecto y necesito la tolerancia y la bondad de los demás, también he de tolerar los defectos del mundo hasta que pueda encontrar el secreto que me permita ponerles remedio”.

La batalla pacífica de Gandhi no tenía mucho que ver con la de las pandillas de jóvenes. Pero su modo de afrontar los problemas tiene un gran parecido con la forma de actuar de la Dra. Curbelo. “Ganamos justicia más rápidamente si hacemos justicia a la parte contraria”, decía Gandhi.

Solamente hemos citado a tres, pero afortunadamente serían centenares a los que hoy también querríamos rendir tributo.

6. La teoría sobre las pandillas, tribus o bandas.

Podríamos decir que el pensamiento de Nelsa Curbelo proviene de una ciencia empírica; es decir, no se mueve tan sólo en el terreno de las ideas sino que su teoría proviene de una clara demostración de la realidad.

El conflicto de los jóvenes viene de lejos, eso lo sabe bien nuestra doctora *honoris causa*, como también sabe que a menudo los actos de violencia se responden con más violencia, generando así una escalada de conflictos imparable.

Frente a la violencia se puede operar con dos lógicas. La lógica de la justicia o la lógica de las necesidades. En el primer caso, para justificar la teoría de la retribución, Hegel ya mantenía que el delincuente con sus actos negaba la voluntad general y que solo con el castigo se podría restablecer la paz. Modernamente se acepta que la imposición de un castigo, como es la privación de libertad, sólo se justifica en la medida que es un mal, un mal necesario, pero en todo caso, precisamente porque es un mal, debe limitarse lo máximo posible. Desgraciadamente esto no es así y hoy la pena de prisión se utiliza como un importante medio de control social. En este sentido muchas veces he manifestado la idea que la miseria y la pobreza se combaten con educación y no con cárceles.

La lógica de las necesidades parte de un planteamiento muy distinto. Lo que importa es la persona como individuo por encima de las exigencias de la sociedad, de manera que lo decisivo no debería ser el delito cometido o su gravedad sino la persona humana que lo cometió y el análisis de todos aquellos factores que han incidido en la conducta y la manera como pueden resolverse. La respuesta, en consecuencia, debe buscarse con carácter individual y no en la colectividad.

Aunque ambas lógicas persiguen que el delito no se vuelva a producir y con ello también la protección de la sociedad, es indiscutible que abordan el problema de una forma muy diferente.

Nelsa Curbelo no sólo ha construido una nueva teoría, sino que ha puesto en práctica un proceso -el que ella misma nos ha explicado- especialmente diseñado para

los más escépticos del barrio de Paz. Yo no puedo estar más de acuerdo con ella en su análisis, pero como jurista creo que también se necesita una cierta reglamentación de los hechos.

Las figuras testimoniales como es su caso son, no sólo muy importantes, sino imprescindibles para los cambios, pero necesitan también un compromiso social, una asunción de voluntades, una continuidad más allá de la propia figura.

Generar un método de intervención en conflictos sociales es una tarea pendiente para gran parte de la humanidad. Es uno de los ámbitos con más necesidades y que necesita de instrumentos profesionales para tener un impacto que trascienda. Uno de los aportes de la Dra. Nelsa Curbelo es la capacidad de unir lo social con las cualidades empresariales, en el sentido de apostar por potenciar las capacidades de los jóvenes -aunque y precisamente porque son pandilleros- en proyectos emprendedores.

Hoy, Dra. Curbelo, esta Universidad se compromete con este acto a asumir su legado, a trabajar en su línea, a defender la no violencia y a luchar por la igualdad de oportunidades. Es cierto que vivimos en realidades distintas, pero el lenguaje de los jóvenes es un idioma común.

7. La necesidad de conocer la verdad.

Nuestra doctora *honoris causa* conoce bien nuestro país y sabe como transcurrió la transición española. Hoy, más de treinta años después, algunos nos preguntamos si no había otro camino, o hasta qué punto debemos olvidar la verdad, pues como decía Benedetti “la memoria no tiene olvido”.

La Dra. Curbelo ha formado parte de comisiones de esclarecimiento de la verdad y sabe lo duro que es. Conoce la dificultad de enfrentarse a víctimas y verdugos sabiendo que aunque la razón está en las primeras, la realidad es mucho más compleja.

¿Cómo hacer para comprender la naturaleza de los torturadores? ¿Cómo trabajar para que este tipo de cosas no se repitan nunca más? Abanderada en la lucha contra la

impunidad en los delitos militares de tortura, investigó e hizo públicas esas prácticas en el país con la secuela de desapariciones forzadas y cementerios clandestinos, e investigó muertes y desapariciones ocurridas en recintos militares y policiales ecuatorianos. Participó en la investigación de los asesinatos y desapariciones ocurridas en Ecuador, y fue miembro de la Comisión de la Verdad y la Vida. Los policías involucrados en muertes y torturas le relataron lo que habían hecho. Eso marcó un cambio importante en su vida, pues decidió dedicarse de manera absolutamente prioritaria a la educación para la paz.

Nelsa Curbelo sabe que sólo es posible construir la paz si conoces lo sucedido, si descubres la miseria humana y hasta dónde el hombre es capaz de llegar, pero su abordaje -y ahí está también su singularidad- parte de la teoría de la construcción de nuevas identidades, de aprovechar los elementos positivos que toda conducta, por horrible que nos parezca, puede tener. La grandeza de su planteamiento es pues una aproximación en la bondad -que no en el pietismo- de la naturaleza humana. Hoy en día nuestra sociedad vuelve a reclamarla para que nos ayude a mediar un proceso de paz complicado, que debe dirimir entre el dolor de las víctimas y el perdón a los verdugos. Hay muchos ejemplos, el más cercano para nosotros es el abandono de las armas de ETA y el proceso de reconciliación. Actualmente hay todavía más incógnitas que realidades, pero debemos aprender y mucho.

8. El trabajo por la paz.

Vivir el mundo de la violencia es muy duro, incluso para los que están inmersos en ella, hasta el punto de que se convierte en la cotidianidad. En este sentido, la Dra. Anna Berga mencionaba la vida, un tanto cinematográfica, de nuestra doctora *honoris causa*. La Dra. Curbelo nos ha descrito situaciones extremas con las pandillas, como el día en que los jóvenes abandonaron finalmente las armas. Aquel día la llevaron casi a ciegas por callejuelas llenas de lodo en el barrio de La Paz, después la encerraron en un cuarto y al final presencié cómo ocho jóvenes, en un acto heroico, entregaban las armas. Realmente a veces la realidad supera a la ficción.

El currículum de Nelsa Curbelo en pro de la paz es extensísimo y abarca desde proyectos tan globales como la coordinación continental de SERPAJ, la organización

de servicio de paz y justicia centrada en la promoción y la protección de los derechos humanos, hasta movimientos civiles como el de Ciudadanos Unidos contra la Corrupción de Ecuador.

Su gran obra, la organización SER PAZ, es una muestra de que, a pesar de la brutalidad de la que ha sido testigo, la Dra. Curbelo siempre ve esperanza en el camino hacia la no violencia. Sus crisis cotidianas son una excusa para superarse a sí misma, para innovar otras formas de alcanzar la paz. Ella misma cita las palabras de Einstein acerca de los momentos de crisis: “La crisis es la mejor bendición que puede sucederle a personas y países, porque la crisis trae progresos. La creatividad nace de la angustia como el día nace de la noche oscura”. Y añade: “Acabemos de una vez con la única crisis amenazadora, que es la tragedia de no querer luchar por superarla”.

9. Conflicto, tenacidad y sentido del humor.

Según se escribe en la historia, Nelsa Curbelo ha sido y es una persona rebelde y muy tozuda, “pertinaz como la sequía” como dirían algunos de ciertas latitudes. Pero su tenacidad, en el sentido más positivo de la palabra, es la que le ha permitido salir airoso de los conflictos más difíciles. Su rebeldía, manifestada en su decisión inicial de entrar en un convento –ya que su padre era ateo y de ideología comunista- le ha legitimado a entender también otras formas de rebeldía, especialmente la de los más jóvenes.

Pero cuando las cosas “se ponen feas” -y a veces en Latinoamérica se han puesto muy feas-, cuando hay que esconderse en el maletero de un coche porque peligras tu vida, cuando eres consciente de que nada vale nada y todo pende de un hilo, a veces y tan sólo a veces, lo único que te salva es el sentido del humor. Reírte de ti misma, intentar convertir la tragedia en una risa simbólica y tragar las lágrimas con una sonrisa es también uno de los mejores aliados de Nelsa Curbelo.

Ella explica que quizás algunas situaciones sólo pueden abordarse con un cierto sentido del humor, y de alguna manera se le ha contagiado algo de la ironía de Quino, el padre de Mafalda. Como ella, la Dra. Curbelo es valiente, arriesgada y con una pizca de osadía o inconsciencia, lo que hace que no puedas dejar de admirarla.

Y así, no cuesta mucho imaginársela, como haría Mafalda, arrojando la bola del mundo y metiéndola en la cama, porque considera que está enferma muy enferma o preguntándose con cara de niña inocente : “¿Qué habrán hecho algunos pobres sures para merecer ciertos nortes?”.

10. Catalunya, y en especial esta Universidad, nueva tierra de acogida para la Dra. Curbelo.

Hoy es un día muy especial para todos. Ha venido la profesora Curbelo con su hermana, Nelia Gladys, y personas tan próximas a ella como Lluís Paradell y su familia, la rectora Imma Tubella y Eduard Vinyamata, entre otros amigos. Pero también están aquí personas de Catalunya que la quieren, y mucho, y que participan con ella de este tan merecido homenaje.

La Dra. Curbelo ha tenido muchas patrias: Uruguay, Francia, España, Ecuador. Hoy hay una nueva tierra de acogida para la Dra. Curbelo, la Universitat Ramon Llull, una Universidad que se siente profundamente orgullosa de tener entre sus doctores *honoris causa* a una tenaz y rebelde luchadora por la paz.

Quisiera pues terminar esta intervención con un recuerdo, con unas palabras que son también patrimonio de nuestra Universidad. La confianza en el ser humano, en los valores cristianos, en el trabajo voluntario y pacífico de la construcción de una sociedad más justa, en el compromiso y el testimonio personal y colectivo, en el valor de lo íntimo, de lo más sagrado, de lo no transferible, en definitiva en el valor del alma. Eso que decía Adolfo Pérez Esquivel: “En un mundo sin alma no existen los pueblos, sino los mercados; no existe la persona, sino los consumidores; no existen las ciudades, sino las aglomeraciones”.

Novament, Dra. Curbelo, moltes felicitats per aquest més que merescut títol de doctora *honoris causa*. Només em resta dir-vos que sou a casa vostra, no només avui sinó també demà i sempre.

Moltes gràcies.

Dra. Esther Giménez-Salinas
Rectora de la Universitat Ramon Llull

DISCURS DE LA
DRA. ESTHER GIMÉNEZ-SALINAS,
RECTORA MAGNÍFICA
DE LA UNIVERSITAT RAMON LLULL.

Permetin-me que les meves primeres paraules siguin de felicitació i de benvinguda al claustre de la nostra Universitat a la des d'ara doctora *honoris causa* Nelsa Curbelo.

És també un honor per a la Universitat Ramon Llull poder atorgar la més alta distinció acadèmica a una persona amb una trajectòria vital modèlica. Avui és un dia de gran satisfacció. I, en aquest sentit, li devem un gran agraïment al centre que ens acull, la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés, que a través del president de la Fundació Pere Tarrés, el Sr. Antoni Millet, va presentar la candidatura de la nostra homenatjada.

Aquesta és la primera vegada que celebrem un acte d'investidura de doctora *honoris causa* a la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés. I ho fem en un context molt especial: la celebració dels vint anys de la creació dels estudis d'Educació Social i els vuitanta de la constitució de l'Escola d'Assistents Socials a Barcelona, que va esdevenir el conegut ICESB i que més tard es va integrar a l'actual Facultat. Són, doncs, cent anys de treballs, estudi i dedicació guiats pel llegat que el doctor i beat Pere Tarrés va deixar en la seva tasca d'assistència social.

Són diversos els motius pels quals la Facultat, en particular, i la Fundació en general, van adoptar el nom de Pere Tarrés. En primer lloc, perquè en el moment en què es va constituir la Fundació, la seu es va establir a l'edifici de la que havia estat la Clínica-Sanatori Mare de Déu de la Mercè, obra del Dr. Tarrés al carrer Numància de Barcelona. En segon lloc, perquè com a consiliari de l'Escola d'Assistents Socials de Barcelona va desenvolupar una gran tasca d'educació i dedicació social. Finalment, perquè la seva aportació dels valors cristians en entitats de lleure, i com a director de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, ha deixat un llegat i una manera de fer que encara ara són l'ànima de la Fundació Pere Tarrés.

Avui, però, la Fundació és molt més. Com ara, aquesta Facultat ben nova però amb un bagatge centenari. Qualsevol persona que trepitgi aquest edifici sempre se sent ben acollit. Quan un nou estudiant hi entra, se li demana lucidesa i coratge. En paraules del seu degà, el Dr. Paco López:

“Lucidesa per tal d’ajustar la mirada sobre les persones, les societats i la manera en què aquestes viuen, pateixen o projecten aquest món”.

“Coratge per tal d’afrontar la tasca d’acompanyament, d’implicar-se, complicar-se i ajudar, des del rigor professional, a construir o reconstruir històries personals o comunitàries que mereixin la pena ser viscudes”.

Hem parlat d’història, però avui toca parlar de present i de futur. El present és la Dra. Nelsa Curbelo, la primera doctora *honoris causa* no tan sols d’aquesta facultat, sinó també d’aquesta disciplina.

Els qui em coneixen saben que necessito organitzar les idees, així que permetin-me que exposi en deu punts no ja les raons per les quals la Dra. Curbelo és mereixedora d’aquesta investidura, que ha presentat la Dra. Berga tan extensament i brillant, sinó els punts que inspiren la vida i el pensament de la Dra. Nelsa Curbelo.

1. El treball social com a ciència.

En l’actualitat, hi ha una discussió important quant a l’hermenèutica tant en les ciències de la naturalesa com en les ciències de l’esperit; però del que ningú no dubta és de la seva categoria com a ciència. En el mateix sentit, ningú no discuteix que Darwin, Einstein o Stephen Hawking han estat o són grans científics, com ho han estat Hegel, Kant o Habermas en l’àmbit de la filosofia.

El segle XX es caracteritza per l’aparició de noves ciències que no sempre són fàcils de catalogar i que en certa manera avui coneixem com a ciències socials.

Dins de les ciències naturals, hi ha poca discussió sobre què constitueix una ciència i què no. Tot i això, en ciències socials històricament hi ha hagut més discussió. De fet,

algunes disciplines o estudis socials, si bé involucren raonaments i discussió racional, no són considerats pròpiament ciències socials.

En el Congrés de Treballadors Socials celebrat a Barcelona el 1992, es va afirmar rotundament que l'activitat dels treballadors socials no era científica. Afortunadament, avui hem recorregut un llarg camí per defensar el contrari.

Però cal fer un aclariment: no hi ha un únic model de treball social, com tampoc no hi ha un únic model d'economia o sociologia; hi ha diversos conceptes de treballs socials i cada un posseeix les seves característiques corresponents. Avui, precisament, en aquest acte d'investidura de doctora *honoris causa*, ens acostem a aquest concepte.

2. Carrera acadèmica.

Hi ha un refrany antic que afirma que "tots els camins porten a Roma", doncs la manera de fer una carrera acadèmica també pot ser molt diferent: des de la més tradicional, és a dir, partint d'una primera etapa de formació teòrica per posteriorment exercir una professió o una activitat científica, o a l'inrevés, poder elaborar una teoria des de l'experiència pràctica i el coneixement de la realitat.

Aquest és el cas de la nostra doctora *honoris causa* Nelsa Curbelo; ens trobem, doncs, en aquesta segona postura, encara que la separació no sol ser nítida, sinó que amb freqüència es conjuguen totes dues posicions. A partir de les seves primeres experiències com a religiosa a França, va crear les bases d'una espiritualitat profunda i, al mateix temps, va acumular coneixement fent el seu treball amb els més desfavorits a Pamplona i posteriorment amb els indígenes de l'Equador. Aquestes i altres experiències li van permetre construir una teoria sobre els joves urbans. Així, la professora Curbelo s'ha convertit en una autèntica autoritat en les diferents teories sobre les bandes o les tribus de carrer, especialment en els casos d'utilització de violència. Si en lloc de treballar en l'àmbit de les ciències socials ho féssim en el tecnològic o en l'econòmic, estaríem parlant d'innovació, de patents, d'emprenedors, etc. És indiscutible que la Dra. Curbelo ha creat un nou model d'intervenció, però l'hauria de patentar? Resulta difícil pensar en aquests termes i, tanmateix, no tinc cap dubte que estem davant una creació molt innovadora. Així i tot, dubto molt que les nostres agències d'avaluació li donessin un sol sexenni d'innovació.

No sempre se sap quin valor tindran les nostres experiències; de vegades s'acumulen, de vegades simplement flueixen. Com deia la Mare Teresa de Calcuta: "El fruit del silenci és l'oració. El fruit de l'oració és la fe. El fruit de la fe és l'amor. El fruit de l'amor és el servei. El fruit del servei és la pau". En aquest sentit, també la Dra. Nelsa Curbelo ha traçat un camí fluid que l'ha portada de l'oració a la pau, de la realitat a la teoria, de l'experiència pràctica a la formulació ideològica, de l'anàlisi d'uns fets a una proposta concreta d'intervenció.

3. El compromís personal.

La vida de Nelsa Curbelo ha estat i és una vida de compromís, de testimoni, d'acompanyament, d'identificació amb el problema de l'altre, de solidaritat, d'amistat, d'amor. És generosa amb el seu temps, però no li agrada perdre'l. Amable amb qui creu que s'ho mereix, no dubta a mostrar la seva cara més seriosa quan es tracta de criticar les estructures de poder o denunciar la corrupció. La Dra. Curbelo creu en la veritat tot i que sap el que costa buscar-la, i el que encara és més dur, sap perfectament que si la descobreix haurà de pagar un preu molt alt. Però no té por, sap que l'única vida que té no la malgastarà i la viurà de l'única manera que pot i vol fer-ho: **amb honestedat, valentia i entrega.**

Per això la Dra. Curbelo també coneix la soledat, aquests dies i nits "eixuts i secs" dels quals ens parlava Antonio Machado, aquelles *Soledades*, patrimoni de l'ànima, que ens roben els somnis i ens desperten de matinada.

*Ayer soñé que veía
A Dios y que Dios me hablaba.
Y soñé que Dios me oía
Después soñé que soñaba.*

I continuar dient:

*¿Para qué llamar caminos
A los surcos del azar?
Todo el que camina anda
Como Jesús sobre el mar.*

I és així com ha caminat per la vida Nelsa Curbelo, recta, segura i confiada, perquè en realitat ningú no li podia fer mal.

4. Els drets humans i la igualtat d'oportunitats.

Hi ha moltes coses que no per ser conegudes han d'obviar-se. Els drets humans són aquells que "ens fan humans" en el sentit que són conseqüència del fet que tots naixem lliures i iguals en dignitat i drets.

El dia 10 de desembre de 1948, ja fa seixanta-cinc anys, l'Assemblea General de l'ONU, aleshores formada per cinquanta-vuit països i reunida a París, va donar el vistiplau, amb quaranta-vuit vots a favor, vuit abstencions i dues absències, al document per excel·lència de reconeixement dels Drets Humans, la Declaració Universal dels Drets de l'Home. Tan sols trenta articles que constitueixen merament un ideal i que, tot i això, queden incomplets de manera sistemàtica en massa ocasions.

Crida poderosament l'atenció que encara trigarà quaranta anys a arribar una declaració nova: em refereixo a la Convenció dels Drets Humans del Nen. En efecte, encara que la Declaració de 1948 no els exclouia, tampoc no era d'aplicació directa en molts casos. D'una banda, perquè les actuacions dels menors no tenen efectes jurídics fins a la majoria d'edat, i de l'altra, perquè precisament per ser nens tenen uns drets específics que no estaven recollits en la Declaració Universal.

De manera que no fou fins el 1989 que, sota el principi de l'interès suprem del menor, es van agrupar els drets del nen en un sol instrument jurídic, la Convenció. Aquest document ha estat aprovat per la majoria de la comunitat internacional, malgrat que hi ha dos països que encara no l'han ratificat: Estats Units i Somàlia. La convenció apel·la de forma inequívoca a respectar els drets de tots els nens i nenes, independentment del lloc de naixement, dels seus progenitors, del seu gènere, religió o origen social. Aquest règim de drets estipulats en la Convenció fa referència als drets de tots els nens de tot el món, en tots els àmbits de la seva vida: els de provisió, protecció i participació a la societat.

La Convenció concedeix la mateixa importància a tots els drets. No hi ha cap dret "petit" ni tampoc una jerarquia normativa en drets humans. Tots els drets enunciats en la Convenció -tant els civils i polítics, com els econòmics, socials i culturals- són indivisibles i estan relacionats entre si, canviant el paradigma del nen com a objecte de protecció a subjecte de drets.

La Dra. Curbelo no va haver d'esperar seixanta-cinc anys per entendre que els drets humans són circumstancials a la persona, que no hi ha vida sense respecte ni dignitat, des de la infantesa fins a l'adultesa.

Però també crida l'atenció la seva idea segons la qual la igualtat de drets no és total si no hi ha igualtat d'oportunitats. Les persones no tenen, des que neixen, les mateixes oportunitats i, per tant, tampoc no podem pensar que els drets seran els mateixos. Segons la professora Curbelo: "La frontera biològica i social entre la infantesa, l'adolescència i l'adultesa es va esborrar pràcticament als nostres països. La necessitat de treballar, no importa com es faci o en quines condicions, ja no té edat. La societat ha de reconèixer que contra la infantesa, especialment la més pobre, ha mantingut una guerra no declarada, abans que les bandes de carrer entressin en escena".

Així mateix, podem denunciar un xoc d'interessos entre els valors de la classe dominant -o, si ho prefereixen, dels governants al poder- i l'existència d'altres cultures, altres valors, com per exemple els de la comunitat indígena els drets de la qual han estat clarament trepitjats durant segles. La Dra. Curbelo coneix bé la teoria dels drets humans, però encara coneix millor el seu oblit sistemàtic.

5. Altres doctors *honoris causa*.

És veritat que avui concedim aquest doctorat *honoris causa* a la professora Nelsa Curbelo, però d'alguna manera, encara que en sentit figurat, també l'estem atorgant a d'altres persones que van beure de la mateixa font, com per exemple el poeta Eduardo Galeano, que construeix en forma de versos allò que ens indigna i ens remou per dins, però que no sempre som capaços d'expressar amb paraules.

La Dra. Curbelo parla sovint dels expulsats: "El marginat i l'exclòs", diu, "poden intentar incloure's, però l'expulsat viu la realitat com una fatalitat que li impedeix ser ell mateix. Això produeix un desaparegut dels escenaris públics, un no-persona, subjectes que no importen i de qui no s'espera res, els quals cal evitar, de vegades eliminar. A partir d'aquesta absència de reconeixement, els joves busquen els seus iguals, els seus semblants, els altres expulsats com ells".

Els expulsats -en paraules més poètiques, però no menys dures- són per a Galeano “los nadies”:

Los nadies: los hijos de nadie, los dueños de nada.

Los nadies: los ningunos, los ninguneados, corriendo la liebre, muriendo la vida.

Que no figuran en la Historia Universal, sino en la crónica roja de la prensa local.

Los nadies, que cuestan menos que la bala que los mata.

O també Luis Pérez, el desaparegut jesuïta uruguaià que afirmava que “no hi ha millor pedagogia en drets humans que la del testimoni”. Perico Aguirre fou un gran educador en drets humans, tot i que ell es descrivia com un analfabet en aquesta matèria.

O el missatge de Gandhi, tan proper a Nelsa Curbelo en la lluita contra la no-violència. Emblema de la pau i símbol de la humanitat, deia que “gairebé tot el que facis pot semblar-te insignificant, però és molt important que ho facis”. I després, amb el cos escanyolit i la mirada plàcida, era capaç de mobilitzar masses senceres encara que no ho volgués. De fet, ell mateix s’aplicava aquesta norma: “Com que jo sóc imperfecte i necessito la tolerància i la bondat dels altres, també he de tolerar els defectes del món fins que pugui trobar el secret que em permeti posar-hi remei”.

La batalla pacífica de Gandhi no tenia gaire a veure amb les bandes de joves. Però la seva manera d’afrontar els problemes s’assembla molt a la manera d’actuar de la Dra. Curbelo. “Guanyem justícia més ràpidament si fem justícia a la part contrària”, deia Gandhi.

Només hem citat tres persones, però afortunadament serien centenars als qui avui també voldríem retre homenatge.

6. La teoria sobre les bandes i les tribus.

Podríem dir que el pensament de Nelsa Curbelo prové d’una ciència empírica; és a dir, no es mou tan sols en el terreny de les idees, sinó que la seva teoria prové d’una clara demostració de la realitat.

El conflicte dels joves ve de lluny, ho sap bé la nostra doctora *honoris causa*, com també sap que sovint els actes de violència es responen amb més violència, i generen així una escalada de conflictes imparable.

Davant de la violència, es pot operar amb dues lògiques: la lògica de la justícia o la lògica de les necessitats. En el primer cas, per justificar la teoria de la retribució Hegel ja mantenien que el delinqüent amb els seus actes negava la voluntat general i que només amb el càstig es podria restablir la pau. Modernament, s'accepta que la imposició d'un càstig, com ara la privació de la llibertat, tan sols es justifica en la mesura que és un mal, un mal necessari, però en tot cas, precisament perquè és un mal, ha de limitar-se al màxim possible. Desgraciadament, això no és així i avui la pena de presó s'utilitza com un important mitjà de control social. En aquest sentit, moltes vegades he manifestat la idea segons la qual la misèria i la pobresa es combaten amb educació i no amb presons.

La lògica de les necessitats parteix d'un plantejament molt diferent. El que importa és la persona com a individu per damunt de les exigències de la societat, de manera que el delictiu no hauria de ser el delictiu comès o la seva gravetat, sinó la persona que l'ha comès i l'anàlisi de tots els factors que han incidit en la conducta i la forma com poden resoldre's. La resposta, en conseqüència, ha de buscar-se en l'individu i no en la col·lectivitat.

Encara que les dues lògiques persegueixen que el delictiu no es torni a produir i amb això també la protecció de la societat, és indiscutible que aborden el problema d'una manera molt diferent.

Nelsa Curbelo no sols ha construït una teoria nova, sinó que ha posat en pràctica un procés -el que ens ha explicat ella mateixa- especialment dissenyat per als més escèptics del Barrio de Paz. Jo no puc estar més d'acord amb ella en les seves anàlisis, però com a jurista crec que també es necessita una certa reglamentació dels fets.

Les figures testimonials, com és el seu cas, no només són molt importants, sinó imprescindibles per als canvis; però també necessiten un compromís social, una assumptió de voluntats, una continuïtat més enllà de la mateixa figura.

Generar un mètode d'intervenció en conflictes socials és una tasca pendent per a gran part de la humanitat. És un dels àmbits amb més necessitats i que necessita instruments professionals per tenir un impacte que transcendeixi. Una de les aportacions de la Dra. Nelsa Curbelo és la capacitat d'unir el que és social amb les qualitats empresarials, en el sentit d'apostar per potenciar les capacitats dels joves -tot i que pertanyen a una banda de carrer, i precisament per això- en projectes emprenedors.

Avui, Dra. Curbelo, aquesta Universitat es compromet amb aquest acte a assumir el seu llegat, a treballar en la seva línia, a defensar la no-violència i a lluitar per la igualtat d'oportunitats. És cert que vivim en realitats diferents, però el llenguatge dels joves és un idioma comú.

7. La necessitat de conèixer la veritat.

La nostra doctora *honoris causa* coneix bé el nostre país i sap com va transcórrer la transició espanyola. Avui, més de trenta anys després, alguns ens preguntem si no hi havia un altre camí, o fins a quin punt hem d'oblidar la veritat, doncs, com deia Benedetti, "la memòria no té oblit".

La Dra. Curbelo ha format part de comissions d'aclariment de la veritat i sap com n'és, de dur. Coneix la dificultat d'enfrontar-se amb víctimes i botxins sabent que, tot i que la raó la tenen les víctimes, la realitat és molt més complexa.

Com es fa per comprendre la naturalesa dels torturadors? Com es pot treballar perquè aquesta mena de coses no es repeteixin més? Al capdavant de la lluita contra la impunitat en els delictes militars de tortura, va investigar i va fer públiques aquestes pràctiques al país amb la seqüela de desaparicions forçades i cementiris clandestins, i va investigar morts i desaparicions ocorregudes en recintes militars i policials equatorians. Va participar en la investigació dels assassinats i les desaparicions ocorreguts a l'Equador, i va ser membre de la Comissió de la Veritat i la Vida. Els policies involucrats en morts i tortures li van explicar el que havien fet. Això va significar un canvi important en la seva vida, ja que va decidir dedicar-se de manera absolutament prioritària a l'educació per a la pau.

Nelsa Curbelo sap que solament és possible construir la pau si coneixes el que ha passat, si descobreixes la misèria humana i fins on és capaç d'arribar l'home, però la seva escomesa -i aquí hi ha la seva singularitat- parteix de la teoria de la construcció de noves identitats, d'aprofitar els elements positius que tota conducta, per horrible que ens sembli, pot tenir. La grandesa del seu plantejament rau, doncs, en l'aproximació a la bondat -i no en el pietisme- de la naturalesa humana. Avui en dia, la nostra societat torna a reclamar-la perquè ens ajudi a mitjançar en un

procés de pau complicat, que ha de dirimir entre el dolor de les víctimes i el perdó als botxins. Hi ha molts exemples: el més proper per a nosaltres és l'abandonament de les armes d'ETA i el procés de reconciliació. Actualment, encara hi ha més incògnites que realitats, però n'hem d'aprendre i molt.

8. El treball per a la pau.

Viure el món de la violència és molt dur, inclús per als qui no hi estan immersos, fins al punt que es converteix en la quotidianitat. En aquest sentit, la Dra. Anna Berga feia referència a la vida, una mica cinematogràfica, de la nostra doctora *honoris causa*. La Dra. Curbelo ens ha descrit situacions extremes amb les bandes de carrer, com el dia en què els joves van abandonar finalment les armes. Aquell dia, la van portar gairebé a cegues per carrerons enfangats al Barrio de la Paz, després la van tancar en una habitació i al final va presenciar com vuit joves, en un acte heroic, lliuraven les armes. De vegades la realitat supera la ficció.

El currículum de Nelsa Curbelo en pro de la pau és extensíssim i abraça des de projectes tan globals com la coordinació continental de SERPAJ, l'organització de servei de pau i justícia centrada en la promoció i la protecció dels drets humans, fins a moviments civils com el de Ciudadanos Unidos contra la Corrupción de Ecuador.

La seva gran obra, l'organització SER PAZ, és una mostra que, tot i la brutalitat de la qual ha estat testimoni, la Dra. Curbelo sempre veu esperança en el camí cap a la no-violència. Les seves crisis quotidianes són una excusa per superar-se a si mateixa, per innovar altres maneres d'aconseguir la pau. Ella mateixa cita les paraules d'Einstein sobre els moments de crisi: "La crisi és la millor benedicció que pot passar a persones i països, perquè la crisi porta progressos. La creativitat neix de l'angoixa com el dia que neix de la nit fosca". I hi afegeix: "Acabem d'una vegada amb l'única crisi amenaçadora, que és la tragèdia de no voler lluitar per superar-la".

9. conflicte, tenacitat i sentit de l'humor.

Segons s'escriu en la història, Nelsa Curbelo ha estat i és una persona rebel i molt tossuda, "persistent com la sequera", com dirien alguns de certes latituds. Però la seva tenacitat, en el sentit més positiu de la paraula, és la que li ha permès sortir airosa dels

conflictes més difícils. La seva rebel·lia, manifestada en la decisió inicial d'entrar en un convent -ja que el seu pare era ateu i d'ideologia comunista-, l'ha legitimada per entendre també altres formes de rebel·lia, especialment la dels més joves.

Però quan les coses “es posen lletges” -i de vegades a Llatinoamèrica s'han posat molt lletges-, quan cal amagar-se al portaequipatge d'un cotxe perquè la teva vida perilla, quan ets conscient que res no val res i tot penja d'un fil, de vegades i només de vegades l'únic que et salva és el sentit de l'humor. Riure't de tu mateixa, intentar convertir la tragèdia en un riure simbòlic i empassar les llàgrimes amb un somriure també és un dels millors aliats de Nelsa Curbelo.

Ella explica que potser algunes situacions només poden abordar-se amb un cert sentit de l'humor, i d'alguna manera se li ha contagiada alguna cosa de la ironia de Quino, el pare de la Mafalda. Com ella, la Dra. Curbelo és valenta, arriscada i té una mica de gosadia o inconsciència, la qual cosa fa que no puguis deixar d'admirar-la.

I no costa gaire imaginar-la així, com faria la Mafalda, acotxant la bola del món i ficant-la al llit, perquè considera que està molt malalta, o preguntant-se amb cara de nena innocent: “Què deuen haver fet alguns pobres suds per merèixer certs nord?”

10. Catalunya, i en especial aquesta universitat, nova terra d'acollida per a la Dra. Curbelo.

Avui és un dia molt especial per a tothom. Ha vingut la professora Curbelo amb la seva germana, Nelia Gladys, i persones tan properes a ella com Lluís Paradell i la seva família, la rectora Imma Tubella i Eduard Vinyamata, entre d'altres amics. Però també hi ha persones de Catalunya que l'estimen, i molt, i que participen amb ella d'aquest homentage tan merescut.

La Dra. Curbelo ha tingut moltes pàtries: l'Uruguai, França, Espanya, l'Equador. Avui, hi ha una terra nova d'acollida per a la Dra. Curbelo, la Universitat Ramon Llull, una universitat que se sent profundament orgullosa de tenir entre els seus doctors *honoris causa* una tenaç i rebel lluitadora per la pau.

M'agradaria, doncs, acabar aquesta intervenció amb un record, amb unes paraules que també són patrimoni de la nostra universitat. La confiança en l'ésser humà, en els valors cristians, en el treball voluntari i pacífic de la construcció d'una societat més justa, en el compromís i el testimoni personal i col·lectiu, en el valor del que és íntim, del més sagrat, del que no és transferible, en definitiva, en el valor de l'ànima. Adolfo Pérez Esquivel deia: "En un món sense ànima, no hi ha pobles, sinó els mercats; no hi ha la persona, sinó els consumidors; no hi ha les ciutats, sinó les aglomeracions".

Novament, Dra. Curbelo, moltes felicitats per aquest més que merescut títol de doctora *honoris causa*. Només em resta dir-vos que sou a casa vostra, no només avui sinó també demà i sempre.

Moltes gràcies.

Dra. Esther Giménez-Salinas
Rectora de la Universitat Ramon Llull